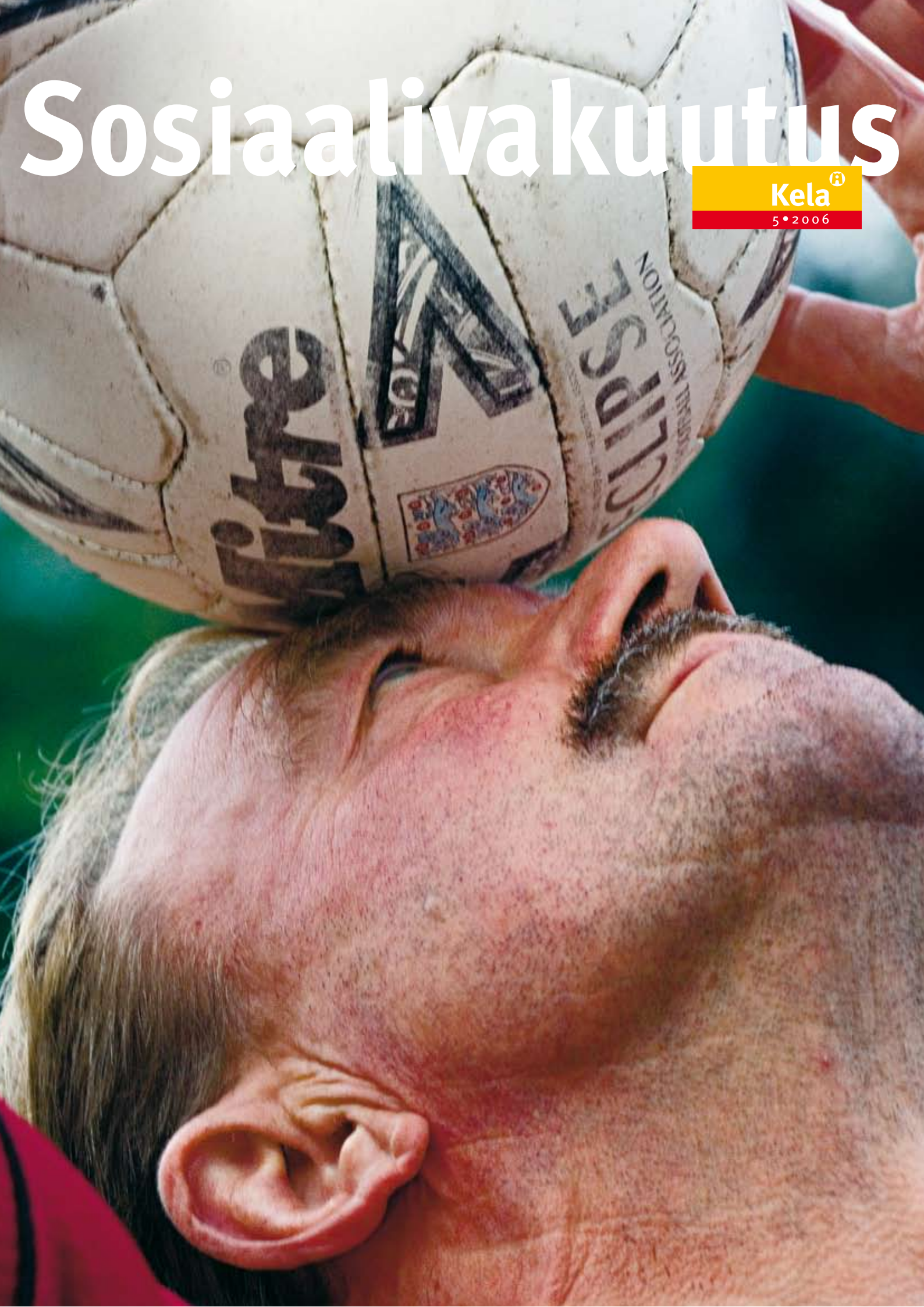

Sosiaalivakuutus

Kela[®]
5 • 2006

Henkilökohtainen selvitysmies

Kuntoutusasiakas joutuu nykyisin miettimään, kuuluuko hän työhallinnon, työeläkelaitosten, Kelan, liikennevakuutuksen, tapaturmavakuutuksen, erityisopetuksen, vammaispalvelun vai mahdollisesti jonkin muun tahon järjestämän kuntoutuksen piiriin. Kelan asiantuntijalääkäriin **Paavo Rissanen** mielestä oikean löytäminen on asiakkaalle täysin mahdoton tehtävä. Jokainen tarvitsisi hänen mukaansa siihen oman henkilökohtaisen selvitysmiehen.

Tällainen sekamelska ei todellakaan ole hyväksi kenellekään. Paavo Rissanen kirjoittaa parhaillaan historiikkia siitä, miten tähän sekamelskaan on tultu. Samalla hän katsoo eteenpäin ja pohtii, miten kuntoutusjärjestelmää voitaisiin selkeyttää. Yhdelle luukulle keskittäminen ei näytä hänen mukaansa mahdolliselta, joten paras lääke on eri toimijatahojen arkipäiväinen yhteistyö asiakkaan hyväksi.

Yhteistyö. Asiakkaan hyväksi.

Kuulostaa liiankin helpolta ratkaisulta, muttei se vaan käytännössä sitä ole. Yhteistoiminta on osoittautunut äärimmäisen vaikeaksi. Kukin taho kulkee enimmäkseen tiukasti pitkin omaa reviiiriään.

Paavo Rissanen lausahdus "Kaikkien, jotka kuntoutuksen alueella toimivat, tulisi tunnistaa oma osasensa ja puhaltaa kuntoutuksen yhteiseen hiileen" ei saisi jäädä pelkäksi sanahelinäksi. Sen takana on ihmisten vakava kuntoutuksen tarve, joka tässä sekamelskassa saattaa jäädä tyydyttämättä.

Kuntoutuksen vaikuttavuudesta tiedetään nykyisin jo niin paljon, että voidaan varmuudella sanoa, että ilman asianmukaista kuntoutusta monen työ- ja toimintakyky heikentyvät ennen aikojaan ja elämäkin saattaa jäädä sen vuoksi kesken.

Tasavertaisuuden nimessä täytyy myös sanoa, että monen kuntoutus myös saavuttaa tavoitteensa, työ- ja toimintakyky paranevat tai ainakin säilyvät, eikä elämä sen vuoksi jää kesken.

Yhteen hiileen puhaltaminen ei Paavo Rissanen mielestä ole ollenkaan ylivoimainen tehtävä.

Kelankin kuntoutus voisi olla tuloksellisempi ja vaikuttavampi, jos prosessia hoidettaisiin tehokkaasti kummassakin päässä, Kelassa ja terveydenhuollossa. Palvelujen tulee olla saumattomasti käytettävissä asiakkaan hyväksi.

Siitä ei ole kauankaan, kun lasten psykiatrisen kuntoutuksen ympärillä julkisuudessa käytiin "juupas-eipäs"-keskustelua, kun kuntoutuksen resurssit eri järjestelmissä loppuivat kesken vuotta. Jos Suomella olisi selkeä kuntoutuspolitiikka, ei tuollaista keskustelua tarvitsisi käydä eikä minkään tahon tarvitsisi tuntea joutuvansa tekemään sellaista työtä, joka ei niille kuuluisi ja tekemään sitä vain sen vuoksi että joltakin toiselta ovat rahat loppuneet.

Eipä voi muuta kuin huokaista Paavo Rissanen mukana:
Kunpa Suomessa olisi yhteiset kuntoutuspelissäännöt!

sosiaalivakuutus

**Kelan julkaisema
sosiaali- ja terveysturvan aikakauslehti**

**FPAs tidskrift om social
trygghet och sjukförsäkring**

**A journal focusing on issues of social
and health protection published
by the Social Insurance Institution
of Finland**

Sosiaalivakuutus 5. 2006
44. vuosikerta | 44 årgången | Volume 44

Julkaisija | Utgivare | Publisher

Kansaneläkelaitos
PL 450, 00101 Helsinki
020 43 411
www.kela.fi

Päätoimittaja
Huvudredaktör | Editor in chief
Seija Kauppinen

Toimituksen sihteeri
Redaktionens sekreterare
Editorial assistant
Christel Stenström
020 434 1459

Toimitussihteeri
Redaktionssekreterare | Assistant editor
Hilkka Arola

Taitto | Layout
Jari Mattila

Kansi | Omslag | Cover
Mauri Helenius

Sosiaalivakuutus verkossa
www.kela.fi>tiedottaa

Paino | Tryck | Printed by
Kainuun Sanomat Oy
ISSN 0584-1410

Sosiaalivakuutus-
lehden aineisto on
vapaasti lainattavissa
mainitsemalla lähde.
Kirjoituksissa esiintyvät
kannanotot eivät
välttämättä vastaa
Kansaneläkelaitoksen
kantaa.
Sosiaalivakuutus
ilmestyy kuutena
numerona vuodessa.
Lehden vuosikerta
maksaa 20 €.

Tidskriften
Sosiaalivakuutus
får citeras med
angivande av källan.
Tidskriften
utkommer med sex
nummer om året.
Prenumerationspris
20 €/år.

Permission is granted
to quote from this journal
with the customary
acknowledgement of
the source.

The Sosiaalivakuutus
comes out six times a year.
(20 € a year)

Koteihinsa unohdetut 4

Lääkäreiltä viisi kuntoutusteesiä 22

Kelan etuuksia maksetaan eniten 35–39-vuotiaille 30

Ettei meitä paha perisi 36

5. 2006

1 Pääkirjoitus

4 Koteihinsa unohdetut Asiantuntijana professori Silva Tedre, Joensuun yliopisto

8 Vanhusten hoiva Suomessa ja eräissä muissa Euroopan maissa
Kirjoittaja Niina Metsämäki

9 Uutiset

12 Yhdenvertaisuuden tulisi olla arkipäiväistä
Asiantuntijana erikoistutkija Laura Kalliomaa-Puha, Kela

16 Vanhempainvapaan "pakkojako" kannattaisi
Asiantuntijana akatemiaprofessori Kevät Nousiainen

20 Pohjoismainen perhepolitiikka tukee työllisyyttä ja vähentää köyhyyttä Kirjoittaja Pentti Takala, Kela

22 Lääkäreiltä viisi kuntoutusteesiä
Asiantuntijana kuntoutusylilääkäri Aarne Ylinen, Tays

24 Kolumni: Kuurupiiloo Kirjoittaja vastaava tutkija Tuula Helne, Kela

26 Yksituumaisuutta tarvitaan
Asiantuntijana asiantuntijalääkäri Paavo Rissanen, Kela

30 Kelan etuuksia maksetaan eniten 35–39-vuotiaille
Kirjoittaja suunnittelija Timo Partio, Kela

34 EY-tuomioistuin on usein puoltanut kansalaisen kantaa
Asiantuntijana erikoistutkija Majja Sakslin, Kela

36 Ettei meitä paha perisi
Asiantuntijana tutkimusprofessori Marjatta Bardy, Stakes

38 Jossittelu työttömien perusturvasta saisi jo riittää
Asiantuntijoina erikoistutkija Pertti Honkanen, Kela, ylijohtaja Matti Heikkilä, Stakes ja professori Veli-Matti Ritakallio, Turun yliopisto

42 Mielialakysely paljastaa masennuksen
Asiantuntijana tutkimusprofessori Raimo Raitasalo, Kela

46 Joustava avohoito vähentää itsemurhia
Asiantuntijana vs. ylilääkäri Sami Pirkola, Stakes

48 Sammandrag / Summary

Koteihinsa unohdetut

Professori Silva Tedreä huolestuttaa, pääsevätkö vanhuset kotiensa neljän seinän sisältä ulos.

■ TEKSTI MILLA KAUPPILA, TIEDOTTAJA, KELAN VIESTINTÄ, milla.kauppila@kela.fi

● Vanhukset haluavat asua kotonaan. Tätä ajatusta tukee myös suomalainen vanhuuspolitiikka. Vuonna 2000 tavallisessa yksityisasunnossa asuikin yli 86% 75 vuotta täyttäneistä.

Kelan tutkimusosaston vastikään julkaisemassa Vääryyskirjassa Joensuun yliopiston sosiaalipolitiikan professori **Silva Tedre** kyseenalaistaa kotona asumisen onnea:

– Käsitys kodista on kaventunut. Koti on alkanut merkitä asuntoa, neljän seinän

sisäosaa.

Tedre on huolissaan siitä, jäävätkö vanhukset nykymaailmassa kotiensa vangeiksi.

– Kun vanhat ihmiset sanovat, että koti on paras paikka vanhan ihmisen asua, niin he eivät tarkoita haluavansa pysyä asunnon neljän seinän sisäpuolella. Heille koti tarkoittaa myös tuttua ympäristöä ja sinne pääsyä. Pääsyä asunnosta ulos.

Tedre arvioi, että vanhukselle yksityiskoti voi olla se paikka, jossa hän jää

eniten heitteille.

– Yksityiskoti voi huonoimmillaan sulkea myös avun ulkopuolelle. Sieltä ei löydy ketään joka taluttaisi ulos tai toisi edes ruokaa sisälle. Laitoksesta yleensä löytyy edes joku.

Kotona selviytyminen – survivalia?

Vanhuuspolitiikassa Tedreä on kiusannut myös avohuollon eli kotona asumisen

Kuva Nana Uitto

– Vanhukset haluavat asua kotonaan, usein niin pitkään kuin mahdollista. Mutta milloin mahdollinen käy mahdottomaksi? On tilanteita, joissa kotona asuminen käy ylivoimaisiksi ja joku muu asumismuoto olisi parempi. Tai sitten asuminen pitäisi järjestää niin, että kontaktit ulkomaailmaan säilyisivät, professori Silva Tedre arvioi.

riltä katkottiin muuta toimintaa, joiden tavoitteena oli laajentaa vanhusten elämämpiiriä. Kotona asumisen ympäriltä on leikattu kaikki ne asiat, jotka olisivat välttämättömiä elämän mielekkyyden kannalta. Avohuoltopolitiikka ei saa kaicutua kotona selviämisen tukemiseksi, survival-taisteluksi, Tedre tähdentää.

Aikaisemmin esimerkiksi kunnallisen kotipalvelun tehtäviin kuului viedä ihmisiä ostoksille ja muille asioille ja huolehtia näin heidän sosiaalisista tarpeistaan.

– Nykyään puhutaan harvoin siitä kuka taluttaa ulos, kuinka ihmiset pääsevät asunnostaan ulos, Tedre huomauttaa, ja jatkaa:

– Vanhustenhuollossa katse pitäisikin kääntää resurssien riittävyyden sijasta siihen, miten turvataan vanhusten ulospääsy.

Ulospääsy on myös osallistumista

Ulospääsillä Tedre tarkoittaa paitsi fyysistä asunnosta – oli kyseessä sitten yksityiskoti tai laitos – ulospääsyä, myös vanhusten rooli kansalaisina ja yhteisön jäsenenä.

– Ihminen on vanhanakin yhteiskunnan ja yhteisön jäsen. Vanhuus ymmärretään usein yksityiseen rajautuvaksi elämämpiiriksi, kotona olemiseksi. Vanhuus jää aina kaatoluokaksi. Vanhaan ihmiseen ei liitetä kansalaisuutta, kuntalaisuutta tai aktiivista osallistumista. Jos vanhukSELLA on joku yhteisö, se on perhe – tätä omaishoito erityisesti korostaa, ja sen haluaisin romuttaa.

– Vanhus-käsityksen laajentaminen ja laventaminen on välttämätöntä asenteellisella tasolla. Vanhuuteen liittyvät teoriat tukevat ajatusta siitä, että vanhukset haluavat irtaantua ja luovuttaa. Minusta se ei voi olla lähtökohta – kaikki vanhat ihmiset eivät halua sitä. Lähtökohta pitäisi olla se, että yhteisöön kuuluminen on oikeus

ja vasta sen jälkeen voi valita jos siihen ei halua kuulua. Nykyiset asenteet ja rakenteet tukevat vanhusten jäämistä vangeiksi asuntoihinsa, Tedre sanoo.

Kynnyskin voi estää ulospääsyn

Tedren mukaan vanhuuspolitiikka ei saa jäädä sosiaali- ja terveydenhuollon kysymykseksi, vaan se on laajempi yhteiskunnallinen kysymys.

– Se koskee asenteita, mutta myös asunto- ja ympäristöpolitiikkaa. Voimme pyrkiä rakentamaan maailmaa niin, että ihmisillä on mahdollisuus fyysisesti liikkua. Esteettömästä ympäristöstä puhutaan paljon, mutta siihen satsataan vähän. Ihmiset pääsevät ulos tai jäävät sisään hyvinkin pienin ratkaisuin – kyse voi olla kynnyksistä ja hisseistä. ■

ja laitoksen välille rakennettu vastakaisasettelu:

– Nykykeskustelussa laitos ei ikään kuin voi olla koti. Mutta asunto on aina koti. Näinhän ei aina ole. Puhetavoilla rakennetaan jako, jota tosiasiaassa ei ole olemassa, hän sanoo.

Vanhustenhuollossa ja muissakin hoivapalveluissa avohuollon ideaa on toteutettu viimeiset vuosikymmenet.

– Avohuoltoon siirryttiin 90-luvun laman aikana. Samalla avohuollon ympä-

Viite: Helne T & Laatu M (toim.).

Vääryyskirja.

Helsinki: Kela, 2006.

ISBN 951-669-712-7.

Kohti eurooppalaista hoivamallia

■ Vielä muutama vuosi sitten Suomessa pohdittiin suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtymisestä seuraavaa eläkepommia. Nyt väestörakenteen arvioidaan muuttuvan pysyvästi. Vuosituhannen vaihteessa Suomessa oli sataa työkäistä kohden 22 yli 65-vuotiasta. Vuoteen 2030 mennessä vanhushuoltosuhte kaksinkertaistuu paitsi Suomessa myös monessa muussa Euroopan maassa.

Kyseessä onkin eurooppalaisten yhteinen ongelma, joka ei koske vain eläketurvaa. Myös hoivaan liittyvät taloudelliset voimavarat ja henkilöresurssit saattavat olla riittämättömät. Etenkin hyvin vanhojen ihmisten määrän lisääntyessä hoivasta aiheutuvien kustannusten ja julkisten palvelujen tarpeen arvellaan kasvavan nykyisestä.

Eri teitä samaan risteukseen

Väestörakenteen muutos ei johdu pelkästään suurten ikäluokkien tulosta eläkeikään, vaan myös eliniän pitenemisestä ja syntyvyyden alenemisestä. Saksassa ja Itävallassa hoivan tarpeen kasvuun on varauduttu 1990-luvun alussa luotujen, täysin uusien hoivajärjestelmien avulla. Myös Suomessa vanhusten hoivan järjestämistä on muutettu vähitellen.

Pohjoismaisia hyvinvointivaltioita pidetään keskenään samanlaisina ja Keski-Euroopan maiden oletetaan muistuttavan toisiaan. Hoivajärjestelmissä vanhat mallit eivät

sellaisenaan päde. Vastoin mielikuvia suomalainen hoivajärjestelmä näyttää tällä hetkellä olevan lähempänä Keski-Euroopan maita kuin esimerkiksi Tanskaa.

Hoivan järjestämisen osalta Suomi, Itävalta ja Saksa ovat lähentyneet. Ne ovat tulleet eri suunnista samaan risteykseen. Yhteisiä kehityssuuntia näyttävät olevan omaishoidon painottaminen ja kotona asumisen tukeminen. Myös yksityisen sektorin ja järjestöjen roolia korostetaan julkisen sektorin vastuun sijaan.

Erilaisia ratkaisuja Keski-Euroopassa

Saksa ja Itävalta ovat toteuttaneet hoivajärjestelmän toisistaan poikkeavalla tavalla, vaikka maat ovat yleensä kehittäneet sosiaaliturvajärjestelmiään melko yhdenmukaisesti.

Keski-Euroopan maissa naiset ovat perinteisesti vastanneet perheessä niin lasten kuin vanhustenkin hoivasta ja huolenpidosta, eikä julkisia palveluita ole juurikaan ollut käytettävissä. Kun naiset alkoivat käydä ansiotyössä kodin ulkopuolella, keskustelu hoivan resursseista tuli ajankohtaiseksi. Perheelle kuulunutta vastuuta on siirretty Keski-Euroopassa valtiolle vasta naisten työssäkäynnin lisääntymisen ja perherakenteiden muutosten myötä.

Saksassa vakuutusmaksuin rahoitettava hoivavakuutus on pakollisen sosiaalivakuutuksen viides

haara. Vakuutus korvaa hoidon kustannuksia, kun apua tarvitaan tavanomaisissa toimissa. Vakuutuksesta maksetaan korvausta yleensä omaishoitajalle. Sillä voi myös ostaa palveluita järjestöiltä tai yksityiseltä sektorilta.

Itävallassa hoivajärjestelmä on maan muusta sosiaaliturvasta poiketen universaali. Kaikki Itävallassa asuvat kuuluvat verorahoitteen järjestelmän piiriin. Kokonaisuus muodostuu rahaetuudesta ja julkisista palveluista. Etuus on tarkoitettu joko omaishoitajan palkkaamiseen tai palveluiden hankkimiseen. Itävallassa myös julkisten palveluiden määrää ja tarjontaa on tarkoitus lisätä.

Suomalainen järjestelmä koostuu osista

Suomessa yhtä yhtenäistä, hoivaan liittyvää lainsäädäntöä ei ole. Suomalainen hoivajärjestelmä muodostuu useista erilaisista osista.

Julkisten palvelujen järjestelmä on melko kattava viime vuosina tehdyistä priorisoinneista huolimatta. Yksityisen sektorin ja järjestöjen roolit kuitenkin kasvavat jatkuvasti. Kunnat vastaavat palveluiden järjestämisestä, mutta ne voidaan ostaa yksityiseltä yritykseltä.

Suomalaiseen hoivajärjestelmään kuuluu myös eläkkeensaajien hoitotuki, joka muistuttaa esimerkiksi Itävallan hoivarahaa. Poliittisissa kannanotoissa on lisäksi viime vuosina painotettu yhä enemmän omaishoitoa ja

sen tukemista sekä ihmisten omaa vastuuta.

Pohjoismaat Suomi ja Tanska eri linjoilla

Suomen kanssa yleensä samaan ryhmään niputettava Tanska on edelleen ns. julkispalveluvaltio, jossa lähes neljännes ikääntyneiden sosiaalimenoista käytetään palveluiden tuottamiseen.

Suomessa rahana maksettavien etuuksien osuus suhteessa palvelumenoihin on parin viime vuosikymmenen aikana kasvanut huomattavasti. Palveluihin käytetään Suomessa enää vain 11 prosenttia kaikista ikääntyneiden sosiaalimenoista. Saksassa ja Itävallassa suunta on ollut päinvastainen. Merkittävää on, että Saksassa ja Suomessa palveluiden ja raha-muotoisten etuuksien kustannusosuudet ovat tällä hetkellä suunnilleen samalaiset. ●

VTM Niina Metsämäen ammatillinen lisensiaattitutkimus "Vanhusten hoiva Suomessa ja eräissä muissa Euroopan maissa" tarkastettiin Turun yliopistossa 18.8.2006."

Kuntoutus maksaa itsensä takaisin

■ Tilastosuunnittelija Leena Saarnio Eläketurvakeskuksesta on laskenut, että kuntoutus maksaa itsensä takaisin jo puolesatoista vuodessa, edellyttäen että työelämään palannut tuon ajan siellä pysyy. Kuntoutumisen keinoina ovat yleensä työpaikkakuntoutus tai koulutus uuteen työhön tai ammattiin.

Eläketurvakeskuksen julkaisemassa tuoreessa tilastoreportissa Leena Saarnio on selvittänyt työeläkekuntoutuksen vaikutuksia vuoden 2005 lukujen perusteella. Hän on vertaillut työkyvyttömyyseläkkeen kustannuksia kuntoutuksen menoihin. Työkyvyttömyyseläkkeen keskimääräiset vuosikustannukset olivat 11 900 euroa. Vastaavasti onnistuneelle kuntoutukselle laskettu kokonaiskustannus on 17 100 euroa.

Työeläkekuntoutukseen osallistuu aiempaa useampi. Kymmenessä vuodessa kuntoutujien määrä on yli kolminkertaistunut.

Ammatillisen kuntoutuksen tarkoituksena on työkyvyn ylläpitäminen. Kuntoutusta pidetään onnistuneena, jos henkilö pystyy jatkamaan työelämässä sairaudestaan huolimatta eikä heikentyneen työkyvyn vuoksi joudu siirtymään ennenaikaisesti eläkkeelle.

Ylipainokin lisää eläkeaikeita

■ Viidennes 40–60-vuotiaista Helsingin kaupungin työntekijöistä harkitsee vakavasti varhaiseläkkeelle siirtymistä, ja nämä aikomukset ennakoivat sairausperusteista eläkkeelle siirtymistä, osoittaa Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitoksen ja Kuntien eläkevakuutuksen tekemä tutkimus.

Eniten varhaiseläke houkuttaa työntekijöitä, joilla on alhainen sosioekonominen asema, fyysisesti raskas ja kuormittava työ sekä huonoksi koettu terveys ja toimintakyky, ja jotka ovat yleisesti tyytymättömiä elämäntilanteeseensa. Samat tekijät lisäävät myös varhaiseläkkeelle siirtymistä.

Eniten vahvoja varhaiseläkeaikomuksia sekä sairausperusteista varhaiseläkkeelle siirtymistä esiintyy keittiö- ja siivousalalla sekä teknisellä ja liikennealalla. Vaikka fyysisesti kuormittava työ sekä alentunut fyysinen ja psyykinen toimintakyky ovat tärkeitä riskitekijöitä, myös merkittävä ylipaino sekä runsas tupakointi ja alkoholinkäyttö lisäävät varhaiseläkeaikomuksia. Tyytymättömyys omaan terveyteen, työhön, työn ja perheen yhteensovittamiseen sekä vapaa-ajan harrastuksiin ennakoivat myös varhaista eläkkeelle siirtymistä.

Kuva Hilikka Pietiläinen

Kansaneläkkeisiin viisi euroa lisää

■ Kansaneläkkeisiin tuli syyskuussa tasokorotus, jonka suuruus on viisi euroa kuukaudessa. Korotuksen sai ilman hakemista lähes 660 000 eläkeläistä, joille maksetaan kansaneläkettä.

Kansaneläkkeen korotus on hieman pienempi, jos eläkettä maksetaan alennettuna ulkomailla asutun ajan tai vanhuuseläkkeen varhentamisen takia.

Nettoeläke kasvoi myös niillä työeläkkeensaajilla, jotka eivät saa kansaneläkettä, mutta ovat verotuksessa oikeutettuja eläketulovähennykseen. Arviolta yli 900 000 eläkkeensaajan nettotulot kasvavat tänä vuonna.

Viiden euron kuukausikorotuksen saivat ilman hakemusta myös ne lesket, joille maksetaan Kelasta leskeneläkkeen täydennysmäärää. Korotus tehtiin myös maahanmuuttajan erityistukeen, pitkäaikaistyöttömän eläketuen kansaneläkeosuuteen sekä Melan maksamiin luopumistuen täydennysosaan ja sukupolvenvaihdoseläkkeen täydennysosaan. Myös sotilasavustuksen perusavustuksen määrä nousi viisi euroa ja ylimääräisen rintamalisän enimmäismäärä 2,25 euroa kuukaudessa.

Kansaneläkkeen täysi määrä on syyskuusta alkaen 515,86 euroa yksinäiselle 1. kuntaryhmässä ja 2. kuntaryhmässä 494,91 euroa kuukaudessa. Naimisissa tai avoliitossa olevalle määrää on hieman pienempi 455,34 ja 437,50 euroa kuukaudessa. Täyden kansaneläkkeen voi saada, jos henkilön muut eläkkeet ovat enintään 47,29 euroa kuukaudessa. Tätä suuremmilla eläketuloilla kansaneläke pienenee tai siihen ei ole lainkaan oikeutta.

Tasokorotuksen takia nousivat pienimpään kansaneläkkeeseen oikeuttavat tulorajat 10 eurolla noin 899-1 056 euroon kuukaudessa. Sen johdosta arviolta noin 3 000 työeläkkeen saajaa voi saada pienen kansaneläkkeen syyskuusta alkaen. Kela selvittää syksyn aikana ne työeläkkeen saajat, joilla Suomesta maksettujen työeläkkeiden perusteella olisi oikeus saada kansaneläkettä. Heihin otetaan yhteyttä ja lähetetään hakemuslomake kotiin. Ulkomailta eläketuloja saavat voivat itse tarkistaa Kelasta oikeutensa kansaneläkkeeseen.

Kuva Hilikka Pietiläinen

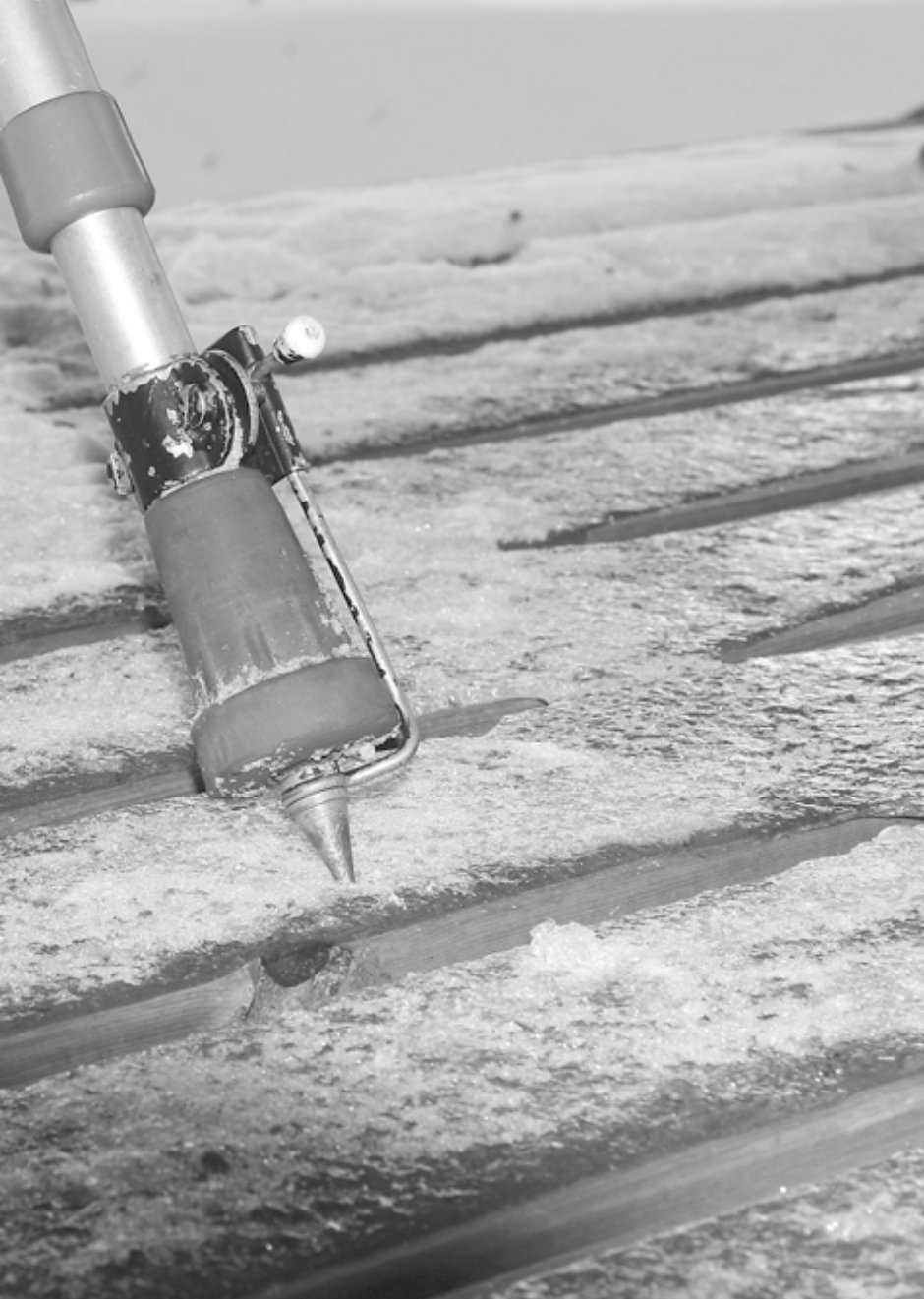
Kela tutkii eläketuloja

■ Syyskuun alussa Kelassa ajetaan jälleen vuosittain tehtävä eläketulojen vertailuajo. Sen avulla verrataan kansaneläkkeen saajien muualta kuin Kelasta maksettuja eläkkeitä ja korvauksia niihin tietoihin, joiden perusteella kansaneläke maksetaan.

Nyt tehtyyn vertailuajoon on otettu mukaan ne eläkkeensaajat, joiden kansaneläke on alkanut syksyllä 2005 tehdyn vastaavan vertailun jälkeen tai joiden eläketiedoissa on tapahtunut sen jälkeen muutoksia.

Jos vertailuajossa eläkkeensaajan muut eläkkeet ja korvaukset eivät vastaa kansaneläkkeen perusteena olevia tietoja, tutkivat Kelan vakuutuspiirien eläkekäsittelijät tarkemmin, mistä ero johtuu. Jos huomataan, että Kelan eläkeratkaisu on tehty virheellisten eläketietojen perusteella, kansaneläke tarkistetaan tai oikaistaan oikean suuruiseksi.

Ennakkotietojen perusteella tämän vuoden vertailuajossa tutkitaan noin 80 000 eläkkeensaajan eläketulot. Näistä Kelan vakuutuspiireille näyttäisi tulevan selvitettäväksi hieman yli 1 200 eläkkeensaajan tiedot.

Kela yhdistää vakuutuspiirejä

■ Kelan Kuopion ja Siilinjärven vakuutuspiirit yhdistetään 1.1.2007 alkaen. Yhdistäminen ei vaikuta Kelan palvelupisteiden määrään. Asiakkaita palvelee jatkossakin kahdeksassa toimistossa, joista kaksi sijaitsee Kuopiossa ja muut Siilinjärvellä, Juankoskella, Kaavilla, Nilsiässä, Rautavaaralla ja Tuusniemellä.

Nykyisen Kuopion vakuutuspiirin muodostaa Kuopion kaupunki. Vakuutuspiirissä on noin 90 600 asukasta ja kaksi toimistoa. Siilinjärven vakuutuspiirin taas kuuluvat Siilinjärvi, Juankoski, Kaavi, Maaninka, Nilsiä, Rautavaara ja Tuusniemi. Alueen 44 900 asukasta palvelee kuudessa Kelan toimistossa.

Vakuutuspiirit yhdistetään ensi vuoden alussa alkaen uudeksi Kuopion vakuutuspiiriksi, joka palvelee 135 000 asukasta kahdeksan kunnan alueella. Vakuutuspiirissä työskentelee kaikkiaan noin 130 toimihenkilöä. Kuopion ja Siilinjärven vakuutuspiirien henkilöstöllä tai alueen kunnilla ei ollut huomautettavaa yhdistämiseen.

Kela pyrkii vähentämään vakuutuspiirien määrää koko maassa yhdistämällä niitä laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Tällä hetkellä vakuutuspiirejä on 61, kun niitä vielä pari vuotta sitten oli yli 80.

Asiakkaiden palveluun muutos ei vaikuta, sillä toimistojen määrää ei vähennetä. Tavoitteena on parantaa asiakaspalvelua tarjoamalla laajempaa erityisosaamista ja tehokkaampaa henkilöstöresurssien käyttöä mm. ruuhkatilanteissa. Yhdistämisä toteutetaan vähitellen tilanteen mukaan.

Kelan tilastoryhmän uutuuudet

Vuosikatsaukset

KELAN SAIRAUSVAKUUTUSTILASTO
2005, Suomen virallinen tilasto.

Hinta 4 euroa.

KELAN PERHE-ETUUSTILASTO 2005,
Suomen virallinen tilasto.

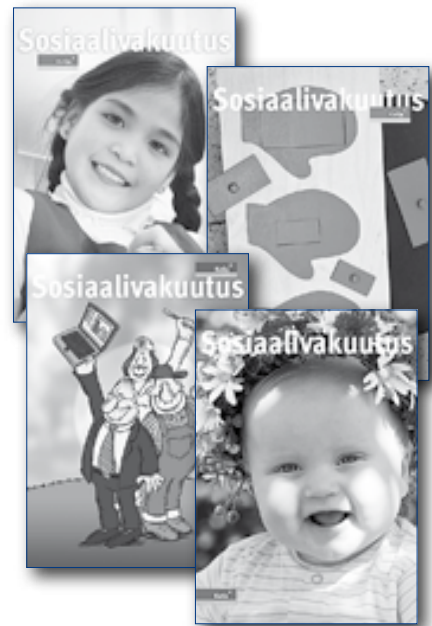
Hinta 3 euroa.

Toimitusmaksu

alle 0,5 kilon paketti 2 euroa

0,5 - 1,0 kilon paketti 4 euroa

yli 1,0 kilon paketti 7 euroa

Sosiaali- vakuutus-lehti on nyt verkossa

■ Sosiaalivakuutus-lehti on alkanut ilmestyä myös sähköisenä Kelan Internet-sivuilla. Verkko-arkistosta löytyvät tänä vuonna ilmestyneet lehden numerot.

Sosiaalivakuutusta pääsee lukemaan Kela tiedottaa -sivulta, jonne osoite on www.kela.fi/tiedottaa. Samalta sivulta löytyvät linkit myös Kelan sanomien ja FPA-bladetin verkkoversioihin.

Sosiaalivakuutus on verkossa kokonaisena pdf-muodossa eli samanlaisena kuin sen paperinen versio.

Kelan sanomien ja FPA-bladetin verkkolehdet sen sijaan sisältävät poimintoja paperilehden sisällöstä. ●

OTA PALVELUNUMERO OIKEALTA LINJALTA.
KATSO OPASTE YLLÄ.

VÄLJ SERVICENUMMER TILL RÄTT LINJE.
SE SKYLTEN OVAN.

LINJA 1
Linje 1

LINJA 2
Linje 2

LINJA 2
515
KELA - Vuokko 1

CUSTOMER SERVICE
ZONE 1

- UNEMPLOYMENT BENEFITS
- GENERAL HOUSING ALLOWANCE
- PARENT'S BENEFITS
- PARENTHOOD ALLOWANCE
- FAMILY ALLOWANCE/CHILD BENEFIT
- CHILD CARE SUBSIDIES
- FINANCIAL AID FOR STUDENTS
- CONSCRIPTS' ALLOWANCE

CUSTOMER SERVICE
ZONE 2

- SICKNESS ALLOWANCE
- REHABILITATION
- PENSIONS
- PENSIONERS HOUSING ALLOWANCE
- DISABILITY ALLOWANCES
- REIMBURSEMENTS FOR MEDICAL EXPENSES
- MEDICINES

Yhdenvertaisuuden tulisi olla arkipäiväistä

Yhdenvertaisuuden toteutumisessa eivät pelkät lainsäädännön asettamat normit riitä. Erikoistutkija Laura Kalliomaa-Puhan mielestä yhdenvertaisuutta voi edistää pienillä arkipäivän teoilla.

● Sosiaalilainsäädäntö on tasa-arvoista ja se on kirjoitettu mahdollisimman oikeudenmukaiseksi. Mutta se on muodollista yhdenvertaisuutta:

– Vaikka lainsäädäntö on neutraalia, tosielämässä kuitenkin saattaa syntyä epäyhdenvertaisuutta, erikoistutkija Laura Kalliomaa-Puha Kelan tutkimusosastolta sanoo.

Hän ottaa esimerkiksi nuorten naisten tilanteen työelämässä:

– Toki työlainsäädäntö on neutraalia, eikä siinä mainita mitään eri sukupuolten kohtelusta. Elävässä elämässä kuitenkin näyttää siltä, että nuoret naiset palkataan herkästi vain määräaikaisiin työsuhteisiin.

Hän toivoo jokaisen lainkäyttäjän ja päätöksentekijän käyttävän omaa harkintaansa ja muistavan mieltä, onko kulloinenkin toiminta oikeasti yhdenvertaista ja tasa-arvoista:

– Pelkät lainsäädännön asettamat normit eivät riitä.

OTL Laura Kalliomaa-Puha toimi Kelan yhdenvertaisuussuunnitelman laatineen työryhmän sihteerinä. Työryhmä jätti kesällä Kelan johtoryhmälle ehdotuksensa Kelan yhdenvertaisuussuunnitelmaksi vuosille 2007–2010. Ehdotusta käsitellään Kelassa parhaillaan. Työryhmän puheenjohtajana toimi lakimies Marja Enäjärvi Kelan hallinto-osastolta

Ei mystistä eikä kummallista

Puhuessaan yhdenvertaisuudesta Laura Kalliomaa-Puha sanoo tarkoittavansa hyvin laajaa asiaa:

–Yhdenvertaisuus koskettaa melkein pä mitä tahansa inhimillistä kanssakäymistä. Ihmisten yhdenvertaisen kohtelun tarve tulee meitä vastaan joka päivä.

Keskeistä Laura Kalliomaa-Puhan

Yhdenvertaisuus kuuluu hyvään asiakaspalveluun

■ Yhdenvertaisuus on vanha oikeudellinen periaate. Periaatteen tärkeä lainsäädännöllinen täydennys ovat syrjintäkiellot vuodelta 2004: mitään ihmisryhmiä ei saa kohdella muita huonommin.

– Ei riitä se, että vain todetaan kaikkien kohdalla toimittavan yhdenvertaisesti, vaan pitää olla jonkinlainen varmennus siitä, ettei ainakaan esimerkiksi etnisen alkuperän perusteella kohdella huonommin, täsmentää akatemiaprofessori Kevät Nousiainen Helsingin yliopiston oikeustieteellisestä tiedekunnasta.

Hänen mukaansa yhdenvertainen kohtelu ei ole pelkästään oikeudellinen periaate vaan se liittyy hyvään asiakaspalveluun ja hyvän hallintotapaan. Hän kannustaa asiakkaita palvelevia organisaatioita tarkkailemaan rekrytointiaan: tuleeko taloon sisään tasaisesti ja kaikille tasoille eri sukupuolta olevia, myös erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvia toimijoita.

Hän pitää huonona asiana sitä, jos organisaatioissa ei toimi samanlaisia ihmisiä kuin on asiakaskunnassa:

– On viisaasta hallintoa pyrkiä varmistamaan se, että organisaatiossa on töissä myös eri vähemmistöryhmien edustajia. Se vahvistaa yhdenvertaisuutta ja se voi olla varmistus sille, että asiakas ymmärtää oikeutensa ja velvollisuutensa. Suomi on nopeasti muuttunut ja muuttuu edelleen entistä monikulttuurisemmaksi. Haasteet kasvavat kokoajan.

– Asiakaspalvelussa on jatkuva ristiriita: se, mikä on virkanäkökulmasta selkeä ja yksinkertainen tapa ilmaista asia – suomen kielelläkin –, ei välttämättä ole selkeää ja ymmärrettävää asiakkaan näkökulmasta.

Kysymykseen, pitäisikö organisaatioiden ryhtyä asiassa positiivisiin toimiin ja näin edistää vähemmistöryhmiin kuuluvien tasa-arvoa, hän vastaa:

– Organisaatioilla on melko vähän liikkumavaraa. EU on tässä asiassa tiukka. Kovin vahvoja suosimismalleja työhönoton yhteydessä ei voida käyttää. Vain tilanteessa, jossa on yhtä pätevät hakijat, voidaan suosia vähemmistön edustajaa. Sellaista järkevää työnantajapolitiikkaa kyllä voidaan käyttää. ●

Kuva Nana Uitto

Laura Kalliomaa-Puhan mielestä absoluuttinen yhdenvertaisuus on illuusio, mutta sellainen illuusio, jota pitää tavoitella.

mielestä Kelassa on oivaltaa se, että yhdenvertaisuus liittyy myös kaikkeen Kelan työhön:

– Se liittyy siihen, miten kohtelemme asiakkaitamme ja siihen, miten kohtelemme toisiamme työntekijöinä. Yhdenvertaisuutta ei tarvitse eristää erilliseksi asiaksi. Se ei ole mitään mystistä eikä kummallista. Jokainen voi joka päivä pienillä teoilla edistää yhdenvertaisuutta.

– On meistä itsestämme ja asenteistamme kiinni, haluammeko tehdä maailmasta nykyistä vähän oikeudenmukaisemman paikan. Omat asenteet vain on tärkeä tunnistaa ja oppia huomaamaan, jos niissä on muuttamisen tarvetta.

Positiivista erityiskohtelua

Laura Kalliomaa-Puha kertoo löytäneensä työryhmän työskentelyn aikana itsestäänkin yllättäviä asenteita:

– Virkamiesten ongelmana yleensä on perin muodollinen yhdenvertaisuuskäsitys: ajattelemme, että kun kaikkia tulee kohdella samalla tavalla, silloin asiat sujuvat oikein. Niin minäkin ajattelin.

– Mutta asiat pitääkin kääntää päälleen: kaikkia ei oikeasti kuulukaan kohdella samalla tavalla, vaan meillä on mahdollisuus, jopa velvollisuus, niin sanottuun positiiviseen erityiskohteluun. Saamme kohdella ihmisiä eri tavalla heidän tarpeittensa mukaan, jotta ihmisillä olisi samat mahdollisuudet tuntee etuu-

tensa ja hakea niitä. Virkailija voi tulla vähän vastaan, jotta asiakkaat pääsevät toistensa kanssa samalle ymmärtämisen tasolle.

Esimerkiksi romaanit ovat Suomessa tuttu, vanha etninen vähemmistö. Yleisesti luullaan että romaanit pärjäävät hienosti Kelan etuusviidakossa, mutta näin ei todellisuudessa ole:

– Monet aikuiset romaanit eivät osaa lukea ja kirjoittaa. Se tuntuu yllättävältä maassa, jossa kaikilla on oppivelvollisuus. Romaaniperheet ovat asettuneet paikoilleen yleensä vasta 1960–70-luvulla ja vasta siinä vaiheessa romaanilapset pääsivät alkamaan koulunsa. Sitä ennen lapset olivat hetken koulussa ja jatkoivat perheen kanssa taas matkaa. Nyt nämä kiertolaiselämää eläneet lapset ovat aikuisia ja monille lukutaito on jäänyt tavoittamatta.

– On ymmärrettävää, että suomea sujuvasti puhuvan aikuisen on vaikea paljastaa oikea asianlaita. Etnisessä enemmistössäkin on esim. henkilöitä, joilla on vaikea lukihäiriö. Tällaiset henkilöt tarvitsisivat Kelassa ja muissa sosiaalipalveluissa positiivista erityiskohtelua, jotta he pystyisivät vaikkapa täyttämään hakulomakkeen.

Yhdenvertaisuus luonnolliseksi

Myös mielenterveyspotilaat näyttävät Laura Kalliomaa-Puhan mukaan tarvitsevan positiivista erityiskohtelua:

– Avohoidossa olevat mielenterveyspotilaat eivät ehkä pysty hakemaan niitä etuuksia, jotka heille kuuluvat. Kovin masentunut tai ahdistunut henkilö ei pärjää etuusasioiden ja hakemusten kanssa. Hän ei ehkä yksinkertaisesti saa tarvittavia papereita kasaan.

Laura Kalliomaa-Puha uskoo, että Kelan tiskin takana on hyvin kokeneita ja ammattitaitoisia ihmisiä, jotka varmasti antavat positiivista erityispalvelua, jos vain oppivat oivaltamaan, että se on sallittua.

– Yhdenvertaisuuden näkökulmasta Kelan asiakkaiden asemaa pidän hyvänä. Kelassa on paljon hyvää tahtoa toimia yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti.

– Olisi hienoa, jos Kelan toimihenkilöt ottaisivat yhdenvertaisuuden luonnostaan arkipäiväisenä asiana ja herkistyisivät huomaamaan, milloin asiakkaan erityistarpeet on syytä ottaa huomioon. ■

Pietiläinen kommentoi

■ Kirjoitin selvitykseni (Kun yrittänyttä vakuutukseen laitettiin) keskustelun herättämiseksi sekä varsinaisten tutkijoiden käytettäväksi. Laajensin rutiinijakelun useihin mukana olleisiin veteraaneihin.

Nieminen-Salmisen arvio sisältääkin monta keskustelun arvoista näkökohtaa. Siinä sai yhteiskunnan silloinen rakennemuutos kompaktin kuvauksen. Muut mahdolliset lukijat ovat vain niukalti kommentoineet juttuani antautumatta asioita muistelevaan.

Arvostamani tutkijakaksikon arviointi olikin odottamani, eikä se tullut minulle yllätyksenä. Huolimatta tieteen

näkökulmastaan se sitä paitsi oli pääosin myönteinen.

Teoriaherrojen motiivit ovat varmasti olleet vilpittömät, tutkimustiedon lisäämistä tavoittelevat. Minua työn kuluessa tukenut Salminen antoi kyllä ymmärtää odottavansa kokonaisvaltaisempaa tarkastelua. Keskityin kuitenkin olennaiseen: sivuefektinä syntyneen YEL:in kuvaamiseen. Lähinnä maatalousyrittäjien vakuutuksen luomiseen liittyvät rakenteelliset taustatekijät olivat mielestäni saaneet riittävän huomion Niemelän, Salmisen ja Louhelaisen tieteellisissä tutkimuksissa sekä Jorma Wilmin viljelijän sosiaaliturvan

historiassa.

Pajulan merkitystä käsitelin sentään jossain määrin (sivut 23, 36 ja 62). Nostin hänet esiin siksi, että hänen osuutensa valtakunnallisena sosiaalipoliitikkona odottaa ennakkoluulotonta tutkijaansa.

Enemmän minua huolesti erään silloisen vaikuttajan työn kuluessa tekemä vertaus Dan Brownin Da Vinci Koodiin. Kirjoitin tämän vuoksi juttuuni epilogin, jonka kuitenkin Kari Salmisen kommentoissaan pyyhki painokkaasti yli.

Pekka Louhelainen tarjoitti joka tapauksessa hyvää pyrkiessään rohkaisemaan

vakuutusmaailmamme tuntemattomia vaikuttajia kertomaan edesottamuksistaan.

SEPPO PIETILÄINEN

Kritiikin kritiikkiä Niemelälle ja Salmiselle

■ Sosiaalivakuutuksen (4/2006) lukulampussa Heikki Niemelä ja Kari Salminen arvioivat Seppo Pietiläisen selvitystä "Kun yrittänyttä vakuutukseen laitettiin. Yrittäjien eläkelain synty ja varttuminen." tavalla, johon en malta olla puuttumatta. Tippaakaan kriitikoiden asiantuntemusta väheksymättä itsekin vuosikymmeniä kansan- ja työeläkelainsäädännön kehitystä ja järjestelmien katkeraa kamppailua eläkekentän herruudesta seuranneena rohkean hämmästellä arvion esittäneiden suhteellisuuden tajuja arviossaan.

Pietiläisen pitkälti omiin mielikuviin ja sen tukena kirjalliseen aineistoon tukeutuva esitys YEL:n synnystä ja sen alkuvaiheista ilmestyi viime

vuoden lopulla Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita -sarjassa. Siinä julkaistaan työpapereita, selvityksiä ja esitelmää, joiden avulla pyritään välittämään tietoa eläkeasioista kiinnostuneiden lukijoiden käyttöön. Veteraanien muistikuvat näissä asioissa ovat korvaamattomia. Pari vuosikymmentä eespäin niitä ei enää ole.

Niemelä & Salminen unohtavat kritiikissään sen, että kysymyksessä ei ole tieteellinen tutkimus, eikä sitä vaatimattomimmin kriteerein arvioitava raportti. Arvostelun kohteena on keskustelualoite, jossa jälkipolville jätetään jotain sellaista, joka ei välttämättä näy painetuista lähteistä.

Sosiaalivakuutuksen

lukulampun viisipalstaisessa arvioissa paljolti yli puolet käytetään siihen, mitä olisi pitänyt kuvata yhteiskunnan rakennemuutoksesta; miten oltiin siirtymässä agraariyhteiskunnasta palvelu- ja teollisuusyhteiskuntaan. Yhtä lailla palstatilaa käytetään siihen, miten yrittäjien eläketurvaa pohtineen komitean vähemmistöön jääneen Kansaneläkelaitoksen johtajan Jaakko Pajulan eriävää mielipidettä olisi pitänyt korostaa.

Edellä sanottu osa Pietiläisen tekstin arvioinnista on syytä jättää omaan arvoonsa. Kriitikoiden oman asiantunteumuksen korostaminen näyttää olevan hämmästyttävän keskeistä. Toinen kummastuttava seikka on, että Pietiläisen tekstin alaviitteistä päätellen

sekä Niemelä että Salmisen ovat kommentoineet keskustelualoitteen tekstiä jo käsikirjoitusvaiheessa.

PEKKA LOUHELAINEN

Vanhempainvapaan "pakkojako" kannattaisi

Akatemiaprofessori Kevät Nousiainen seuraisi Suomessakin EU:n vanhempainvapaa-
direktiiviä, jonka mukaan vanhempainvapaa pitää jakaa vanhempien välillä.
Se vahvistaisi hänen mukaansa isyyttä. Siitä puolestaan olisi monia myönteisiä seuraamuksia.

■ TEKSTI **HILKKA AROLA**, TOIMITTAJA, KELAN VIESTINTÄ, hilka.arola@kela.fi

Kuva Annika Söderblom

Akatemiaprofessori Kevät Nousiainen hoitaa Suomen akatemian professuuria, joka on korvamerkitty naistutkimukselle.

Kuva Mauri Helenius

● Akatemiaprofessori Kevät Nousiainen Helsingin yliopiston oikeustieteellisestä tiedekunnasta ei haastatteluhetkellä ollut vielä tutustunut Kelan tutkimusosaston juuri julkaisemaan Vääryyskirjaan, jossa tusina asiantuntijaa kirjoittaa suurimmiksi kokemistaan vääryyksistä sosiaalipolitiikan alueella.

Empimättä Kevät Nousiainen lisäisi vääryyksien luetteloon perhevastuun epätasa-arvon:

– Vielä 1980-luvulla näytti siltä, että työnjako yhteiskunnassa on tasa-arvoistumassa eli perhevastuu ja työmarkkinoilla tehtävä työ olisivat sukupuolten

välillä tasoittumassa. Kehitys näyttää nyt pysähtyneen.

Se on hänen mielestään kansainvälisesti erikoinen kehitys:

– Suomessa naisten työvoimaosuus ei ole kasvanut. Myöskään miesten ja naisten välinen palkkaero ei ole supistunut. Ainakin Norjaan ja Ruotsiin verrattuna meillä myös isien osallistuminen pienten lasten hoitoon on stagneerunut.

Huonoa valinnanvapautta

Muissa pohjoismaissa on johdonmu-

kaisesti vähennetty perheitten valtaa itse päättää, kumpi vanhemmista hoitaa pientä lasta kotona.

– Niissä maissa on kerta kaikkiaan lähdetty siitä, että osa vanhempainvapaasta ei ole siirrettävissä perheen sisällä. Jos molemmat eivät halua käyttää vapaata, osa vapaasta menetetään. Se mekanismi näyttää purevan, koska pohjoismaiset isät hoitavat lapsiaan kotona suomalaisia isiä enemmän.

Kevät Nousiainen seuraisi Suomessa-kin Ruotsin ja Norjan mallia – itse asiassa Euroopan unionin mallia:

– EU:lla on vanhempainvapaadirektiivi, jonka pääsäännön mukaan vanhempainvapaata pitää jakaa vanhempien välillä.

Kun 1990-luvun lopulla direktiivi säädettiin, monet maat vaativat, ettei se saa olla ehdoton sääntö. Suomikin halusi noudattaa aikaisempaa käytäntöään. katsoi, ettei direktiivi saa ohittaa kansallista lainsäädäntöä.

Kevät Nousiainen ihmettelee, miten tämä linjaus onnistuttuinkin tekemään ilman poliittista keskustelua.

– Nyt isiä yritetään kaikenlaisilla ”porkkanoilla” saada hoitamaan pieniä lapsiaan.

Piirros Juhon Juntunen

Liikaa äitipainotteisuutta

Lastenhoidon äitipainotteisuuteen kietoutuu Kevät Nousiaisen mukaansa harmillinen liitännäinen:

– Se näyttää johtavan siihen, ettei lapsen suhde isään muodostu vahvaksi. Olen vakuuttunut siitä että, mitä enemmän isät ovat pienen lapsen kanssa, sitä vahvempi vanhemmuuden suhde syntyy.

– Tällä asialla on jotakin tekemistä senkin kanssa, että monista huoltajuusriidoista on tullut niin rajuja, ja erossa useimmiten äiti jää elämään lasten kanssa. Se puolestaan johtaa siihen, että yksi-huoltajaperheillä menee usein taloudellisesti huonosti.

Niin ikään syksyllä eduskuntaan tuleva laki naisparien oikeudesta saada hede-
delmötyshoitoja kietoutuu Kevät Nousiaisen mukaan tähän kokonaisuuteen.

– Jotkut poliitikot ovat erittäin voimakkaasti sitä mieltä, että jokaisella lapsella tulee olla kaksi, eri sukupuolta olevaa vanhempaa, ja vastustavat vähemmistöperheiden oikeutta saada lapsia. Yleensä nämä samat tahot eivät kuitenkaan näe nykyistä lasten tosiasiallisen hoidon epätasaista jakautumista. Siinä vasta todella olisi pohtimista ja tekemistä. Isyyttä olisi syytä vahvistaa: jos isät eivät pääse käsiksi lapsen arkeen, vanhemmuus jää ohueksi.

Ei huonompaa kohtelua

– Sekä vahvasti kotiin ja perheeseen ankuroituva äiti että vain tilipussin kotiin kantava isä ovat hyvin haavoittuva yhdistelmä. Kahden lapsen äiti ei voi lopun ikäänsä olla ”ammatiltaan” kahden lapsen äiti – sellaista rahoitusjärjestelmää meillä ei ole.

Työelämässä on Kevät Nousiaisen mukaan tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka ovat tehneet hyvän pääsyn takaisin työelämään entistä vaikeammaksi.

– Määräaikaisten työsuhteitten suuri määrä nuorilla, erityisesti naisilla, on erittäin ongelmallinen asia ja huonoa kehitystä.

Historiallisesti sukupuoli on ollut yksi selkeä huonomman kohtelun peruste eli naisia on kohdeltu huonommin kuin miehiä.

– Yleensä asetelmaa on perusteltu sillä, että naiset ja miehet ovat aidosti hyvin erilaisia ja sen vuoksi heitä tuleekin kohdella eri tavalla. Nykypäivänä lähdetään siitä, että sinänsä erilainen kohtelu voi olla perusteltua – mutta ei huonompi kohtelu. Esimerkiksi raskauteen liittyen tarvitaan erilaisia järjestelyitä kuin vaikkapa sairauden hoitoon. Mutta raskaudesta ei saisi aiheutua huonompaa kohtelua.

Syrjintä vaikeasti tunnistettavaa

– Jos työnantaja sanoisi suoraan, että meille palkataan nuoria naisia vain määräaikaisiin työsuhteisiin, koska he saattavat tulla raskaaksi ja aiheuttaa työnantajalle lisäkustannuksia ja järjestelyhankaluuksia, se olisi näkyvää ja välitöntä huonompaa kohtelua, Kevät Nousiainen sanoo.

Raskauteen liittyvä muita huonompi kohtelu on kuitenkin vaikeasti tunnistettava syrjinnän muoto, joka voidaan todeta vain jollakin aineistolla, vaikkapa tilastojen perusteella.

– Käytännössä sen pitäisi tapahtua niin, että katsotaan jonkun nimenomaisen työnantajan, vaikkapa jonkin ison kuntayhtymän palveluksessa olevien ihmisten työsuhteita. Palvelusuhteen pituuden ja sukupuolen ja iän välillä saattaa löytyä korrelaatioita.

Jos tarkan analyysin jälkeen, ero on selvä, pohditaan vielä voidaanko tilanne selittää parhain päin. Jos asialle ei ole olemassa kunnon selitystä, voidaan epäillä syrjintää.

– Syrjintä on paheksuttavaa ja kiellettyä toimintaa, josta voi seurata sanktio. Kevät Nousiainen muistuttaa, mutta lisää:

– Täytyy olla myös tarkkana, ettei kutsu syrjinnäksi jotakin sellaista, joka sitä ei oikeasti ole. ■

Joustavatko perhe ja työ

Anneli Miettinen ja Aino Manninen

Sovittelua ja sopeutumista: työn ja perheen yhteensovittamisen kysymyksiä määräaikaista tai osa-aikatyötä tekevien perheissä

Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E 23/2006.

Helsinki: 113 s. ISBN 951-9450-42-4. Hinta 20 euroa.

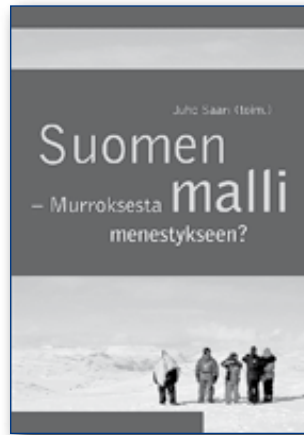
Sovittelua ja sopeutumista -tutkimus on osa Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksella meneillään olevaa kolmiosaista *Joustaako työ – joustaako perhe* -tutkimushanketta. Hanketta rahoittaa Sosiaali- ja terveysministeriö.

Nyt valmistuneessa tutkimuksessa keskitytään epätyypillisen työn perheelle tuottamiin hyvinvointivaikutuksiin. Kvalitatiivisilla, lapsiperheisiin kohdistetuilla teemahaastatteluilla haettiin vastauksia siihen, miten työhön liittyvä epävarmuus heijastui perheen taloudelliseen tilanteeseen, arjen hallintaan, lasten hoitoon tai kodin vastuunjakoon.

Yhtenä erityiskysymyksenä selvitettiin myös epätyypillisen työn vaikutuksia lastenhankinta-suunnitelmiin. Samoin tutkittiin sitä, mitä keinoja tai resursseja perheillä on käytössään työn epä-

varmuuden vähentämiseksi. Huomiota kiinnitettiin mm. julkisten päivähoitopalvelujen kykyyn vastata epätyypillisessä työssä olevien perheiden lastenhoitotarpeisiin. Osa-aikatyötä koskevassa osassa keskitytään tarkastelemaan sitä, missä määrin osa-aikatyö tai lyhennetyt työajan tekeminen on perheiden kannalta resurssi.

Suomesta mallia

Juho Saari (toim.)

Suomen malli – Murroksesta menestykseen?

Yliopistopaino Kustannus 2006. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 61. 420 sivua. ISBN 951-570-652-1 (nide). ISBN 951-570-672-6 (.pdf).

Hinta 36 euroa

Viime vuosina suomalaista yhteiskuntaa on käsitelty lukuisilla kansainvälisillä areenoilla myönteiseen sävyyn. Vertailujen ja arviointien kohteena on ollut "Suomen malli", millä tarkoitetaan Suomessa harjoitettuja, hyvinvointivaltion käsitteeseen kiinnittyviä erilaisia instituutioita ja politiikkoja.

Suomen malli -teoksessa pohditaan syitä Suomen mallin menestykselle 1990-luvun alun laman jälkeisenä ajanjaksona. Siinä arvioidaan julkisen sektorin näkökulmasta suomalaista talous-, työllisyys-, koulutus- ja sosiaalipolitiikkaa sekä suomalaisia linjauksia ja strategioita tietoyhteiskuntaan siirtymiseksi ja kestäväen kehityksen takaamiseksi.

Arvioinnin kohteena ovat politiikkojen muutokset, vahvuudet ja heikkoudet. Näiden ohella analysoidaan yhteen kokoavasti Suomen mallin keskeisiä piirteitä ja

pohditaan sen tulevaisuuden haasteita.

Kirjoittajat ovat tunnettuja suomalaisia talous- ja sosiaalieteilijöitä.

Pohjoismainen perhepolitiikka tukee työllisyyttä ja vähentää köyhyyttä

■ Eri maiden perhepoliittisten järjestelmien vertailu on kaikkea muuta kuin yksinkertaista. Esimerkiksi perhevapaat muodostuvat useista erilaisista osista (äitiys-, isyys-, vanhempain- ja hoitovapaita), joilta toisista maksetaan ansiosidonnaisia ja toisista tasasuuruksia korvauksia. Joissakin maissa äitiys- ja isyysrahat määräytyvät samoin vanhempainrahat, toisissa maksuperusteet eroavat; tai joiltakin vapailta ei makseta mitään. Monissa maissa maksetuille päivärahoille on säädetty katto, toisissa taas korvausaste pienenee tulojen noustessa (Moss & O'Brien 2006). Jos eduskunnalle jätetty perhevapaauudistus toteutuu ehdotuksessa muodossa, Suomessa korvausaste tulee määräytymään osittain myös sukupuolen mukaan (HE 112/2006).

Yksittäisten etuuksien sijasta hedelmällisempää onkin vertailla perhepoliittisen järjestelmän kokonaisuutta. Eri maiden järjestelmät voidaan erotella sen mukaan, minkälaiset tavoitteet kyseisessä järjestelmässä ovat vallitsevia. Ruotsalainen Tommy Ferrarini (2006, 12-14) erottaa – Walter Korven esittämää tyypittelyä muunnellen – kaksi vastakkaisista perhepolitiikan tavoitetta: perhettä tuetaan siten, että perinteistä työnjakoa miehen ja naisen välillä ei pyritä muuttamaan (yleinen perhetuki) tai perhettä tuetaan siten, että kannustetaan naisten ansiotyötä ja miesten osallistumista lastenhoitoon (kahden ansaitsijan perheen tuki).

Näiden kahden ulottuvuuden mukaan voidaan muodostaa kolme perhepolitiikan mallia: yleinen perhepoliittinen malli (paljon yleistä perhetukea ja vähän tukea kahden ansaitsijan perheelle), kahden ansaitsijan perhepoliittinen malli (vähän yleistä perhetukea sekä paljon tukea naisten työssäkäynnille ja miesten hoitotyölle kotona) ja markkinasuuntautunut malli (kummatkin tukimuodot vähäisiä). Näiden lisäksi voidaan erottaa neljäs malli, jossa kumpikin tukimuoto

on yleinen. Syystäkin Ferrarini kutsuu tätä mallia ”ristiriitaisen perhepolitiikan malliksi” – siinä toiset perhepolitiikan osa-alueet tukevat perinteistä työnjakoa, toiset tähtäävät sen muuttamiseen.

Ferrarinin (2006) empiirinen aineisto käsittää tietoja 18 teollistuneesta maasta ja niiden perhepolitiikan kehityksestä 30 vuoden ajalta (1970-2000). Tutkittavia asioita ovat perhevapaat, äitiysavustukset, avioliittotuet sekä lapsilisät ja niihin rinnastettavat lapsiin liittyvät verovähennykset. Perhepoliittisia palveluja (kuten lasten päivähoitoa) ei tarkastella, koska niistä on saatavissa niukalti tietoja.

Yleisen perhepolitiikan mallia edustavat hänen tarkastelussaan Belgia, Irlanti, Italia, Itävalta, Hollanti, Ranska ja Saksa. Kahden ansaitsijan perhepolitiikan maita ovat lähinnä Pohjoismaat, ja markkinasuuntautuneen mallin maita Australia, Britannia, Japani, Kanada, Sveitsi, Uusi Seelanti ja Yhdysvallat.

Tutkimuksessa lasketaan yleiseksi perhetueksi äitiysavustus, lapsilisät ja hoitovapaiden ajalta maksetut tasasuuruiset, matalat korvaukset (kuten esimerkiksi suomalainen kotihoidon tuki), koska nämä tukimuodot eivät käytännössä kannusta miehiä osallistumaan (kotihoitoon tuki) tai ovat parhaimmillaankin neutraaleja suhteessa perinteiseen työnjakoon (lapsilisät). Sen sijaan äitiysvapaa, kummankin vanhemman käytettävissä oleva vanhempainvapaa sekä isyysvapaa ja isäkiintiö luetaan kahden ansaitsijan mallia osoittaviksi silloin, kun näiltä vapailta maksetaan ansiosidonnaista korvausta. Ferrarini luokittelee monien Keski- ja Etelä-Euroopan maiden (kuten Ranskan, Belgian, Italian) vanhempainvapaat hoitovapaiksi siksi, että niissä maksetut korvaukset ovat tasasuuruksia ja matalia.

Perhevapaiden (vanhempain- ja hoitovapaiden) kehitys on Ferrarinin (2006, 35-53) mukaan ollut toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä

varsin samanlaista kaikissa perhepolitiikan tyypeissä: äitiysvapaan kesto säilyi seitsemässä viikossa, yhä useammassa maassa vapaalta maksettiin korvausta ja samalla kertakorvauksena maksettavasta äitiysavustuksesta luovuttiin monin paikoin. 1970-luvun puolivälistä lähtien tilanne muuttui: vapaita pidennettiin, korvausten tasoa nostettiin, käyttöön tulivat molempien vanhempien käytettävissä olevat vapaat ja isille varattiin omia vapaita. Muutos selittyi kuitenkin paljolti yksinomaan kahden ansaitsijan mallia toteuttavilla Pohjoismailla; muissa maissa muutokset olivat vähäisempiä.

Tämä näkyy erityisen selvästi, kun tarkastellaan perhevapaisiin liittyvien korvausten kehitystä.

Ferrarini (2006, 50-53) vertailee perhevapaiden korvausastetta sen mukaan, kuinka paljon saatu nettokorvaus lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana on suhteessa maan teollisuustyöntekijöiden keskiansioon. Vuodesta 1970 vuoteen 2000 korvaus nousi markkinasuuntautuneissa maissa 10 prosentista 15 prosenttiin vuonna 2000, yleisen perhepolitiikan maissa 10 prosentista 30 prosenttiin ja kahden ansaitsijan perhepolitiikan maissa 15 prosentista yli 60 prosenttiin.

Samaan aikaan kun perhevapaiden taso Pohjoismaissa nousi, avioliittoavustusten merkitys väheni, eikä niitä Ruotsissa ja Suomessa ole lainkaan. Sen sijaan tämä tukimuoto taso nousi yleisen perhepolitiikan maissa 1980-luvulta lähtien, ja se nykyisin on noin seitsemän prosenttia teollisuustyöntekijän nettopalasta. Lapsilisät ja lapsiin liittyvä verotuki ovat jonkin verran nousseet sekä yleisen perhepolitiikan että kahden ansaitsijan mallin maissa, ja ne ovat nykyisin 12-13 prosenttia kummassakin ryhmässä; markkinasuuntautuneissa maissa taso on selvästi alhaisempi (Ferrarini 2006, 56-59).

Mikä vaikutus sitten on sillä, minkälainen perhepolitiikka on vallalla?

Ferrarini (2006, 95-103) selvitti tätä regressioanalyysillä, joissa mukana olivat kaikki 18 maata 11 eri ajanjaksona vuosina 1950-2000. Odotusten mukaisesti kahden ansaitsijan perhepoliittisen tuen määrä selitti naisten ansiotyöhön osallistumista, mutta ei yleisen perhepoliittisen tuen määrä. Sen sijaan kumpikin perhepolitiikan ulottuvuus osoittautui yhtä tehokkaaksi hedelmällisyyden selittäjäksi. Ferrarinin mukaan näiden tukimuotojen vaikutusmekanismi on tässä suhteessa kuitenkin erilainen. Yleinen perhetuki pitää yllä jyrkkää sukupuolten työnjakoa, jolloin naisten työmarkkinoille siirtymisen kustannukset ovat korkeat ja kotiin jääminen houkutteleva vaihtoehto.

Kahden ansaitsijan perhepoliittinen tuki taas madaltaa työmarkkinoille siirtymisen kynnystä ja kannustaa miehiä osallistumaan lasten hoitoon, jolloin perheen ja työelämän yhdistäminen on helpompaa.

Perhepolitiikan tyypillä näyttää olevan myös selvä vaikutus lapsiperheiden köyhyyteen. Markkinasuuntautuneen perhepolitiikan maissa lapsiköyhyys on pysynyt vuosina 1980-2000 yli 14 prosentin, yleisen perhepolitiikan maissa se on lisääntynyt viidestä prosentista yli kymmeneen ja kahden ansaitsijan mallin maissa vähentynyt kuudesta prosentista neljään (Ferrarini 2006, 114). Tarkempi analyysi osoitti lisäksi, että nimenomaan ansiosidonnaiset perhe-etuudet selittivät

alhaista köyhyystasoa, kun työttömyyden ja naisten työmarkkinaosuuden kaltaiset seikat oli otettu huomioon. ●

KIRJALLISUUS:

Ferrarini, T. *Families, states and labour markets. Institutions, causes and consequences of family policy in post-war welfare states.* Cheltenham/Northampton: Edward Elgar, 2006.

Moss, P & O'Brien, M. *International review of leave policies and related research 2006.* London: Department of Trade and Industry, *Employment relations research series No. 57*, 2006.

Saatavissa: www.dti.gov.uk/employment/research-evaluation/errs/

Lääkäreiltä viisi kuntoutusteesiä

● Tampereen yliopistollisen sairaalan hankkeessa luotiin malli kuntoutustoiminnan kattavasta koordinaatiosta. Hankkeessa päädyttiin viiteen teesiin, kuntoutustutkimuksen laatuksiteereihin.

Kuntoutusylilääkärit hyväksyivät teesit vuosi sitten. Tämän vuoden elokuussa yliopistosairaaloiden kuntoutusylilääkärit päättivät edistää tavoitteiden toteutumista.

– Potilasta on alettu katsoa ammatillisen kuntoutuksen kannalta. Vaativat kuntoutus- ja eläkepäätökset sekä työkykyarviot on jatkossa tarkoitus tehdä asiakkaan ja häntä hoitaneiden laitosten sekä kuntouttajien yhteistyönä, Tampereen yliopistollisen sairaalan (Tays) kuntoutusylilääkäri **Aarne Ylinen** kertoo.

Teesi 1

Kuntoutustutkimus on keskeinen menetelmä sekä ammatillisen että lääkinällisen kuntoutuksen yksilöllisessä kohdentamisessa.

Kun ihmisen työkyky heikentyy, keskeistä on lääketieteellisten hoitojen yhteys sekä lääkinälliseen että ammatilliseen kuntoutukseen.

Moniammatillinen kuntoutustutkimus mahdollistaa olennaisen tiedon koamisen ja järkevän kuntoutussuunnitelman. Asiantunteva kuntoutustutkimus ja Kelan kuntoutustarveselvitykset ehkäisevät asiakkaan pallottelua ja kannustavat oikeudenmukaisiin työkykyarvioihin.

Hankkeessa Taysin kuntoutustutkimuspoliklinikan tekemät kuntoutustutkimukset kaksinkertaistuivat. Nyt niitä tehdään viitisensataa vuodessa. Kuntoutussuunnitelmat toteutuivat järjestelmällisen seurannan ansiosta yli 80-prosenttisesti.

Lahden keskussairaalassa kuntoutustutkimusta on kehitetty samoin kuin Tampereella. Vaasan keskussairaalan alueelta suomenkielisten potilaiden kuntoutustutkimukset keskitetään Seinäjoen keskussairaalaan, jossa kuntoutustutkimus on jo vuosia ollut järjestelmällistä. Hämeenlinnassa kuntoutustutkimuksia on lisätty, ja alueen vakuutusyhtiöt ovat

lähettäneet potilaita Tampereen yliopistolliseen sairaalaan.

Teesi 2

Kuntoutustutkimus tulee tehdä asiakasta tutkineen ja hoitaneen terveydenhuollon kanssa.

Kuntoutustutkimukseen tullaan usein työterveyshuollon lääkärin lähetteellä, ja tutkimus on aina yhteydessä työterveyshuoltoon. Työttömiä hoitaa omalääkäri perusterveydenhuollossa.

Erikoissairaanhoidon kuntoutustutkimuksessa asiakkaan kaikki tiedot perusterveydenhuollosta ja erikoissairaanhoidosta ovat yleensä saatavilla. Tämä on ensiarvoista siksi, ettei aloiteta uusia tutkimuskierteitä.

Ikaalisten terveyskeskuksen projektissa Kelan ja työvoimahallinnon edustajat valitsivat palveluohjaajan kuntoutettavalle henkilölle. Palveluohjaaja ja lääkäri yhdessä päättivät kuntoutussuunnitelmasta. Alkaneessa yhteistyössä Taysin kuntoutustutkimuspoliklinikalla tehdään tarvittaessa lisätutkimuksia. Malli näyttää tehokkaalta.

Kangasalla Tays teki 20 henkilön kuntoutustutkimukset. Tavoitteena oli juurruttaa terveyskeskukseen moniammatillinen kuntoutus. Pilottiin osallistuivat terveyskeskuksen ja kuntoutustutkimuspoliklinikan lisäksi Kangasalan mielen-terveystoimisto, työvoimatoimisto ja Kela.

Kangasalla ei vielä päästy tavoitteisiin. Aarne Ylisen mukaan tätä selittää Kangasalla – ja monissa muissa terveyskeskuksissa – sosiaalityöntekijöiden ja työkykyä arvioivien psykologien puute.

Teesi 3

Kuntoutustutkimuksella on oltava aito yhteys työelämään ja ammatillisen kuntoutuksen ammatillisiin.

Työssä käyvän asiakkaan kuntoutustutkimus edellyttää yhteistyötä työnantajan ja työterveyshuollon kanssa. Työttömän tai työkyvyttömän yhteistyökumppaneita ovat työvoimaviranomaiset tai ammatilliset kuntouttajat.

Usein kuntoutustutkimuksessa ehdotetaan työeläkevakuuttajalle tai työvoimaviranomaiselle ammatillisen kuntoutuksen jatkamista urasuunnitteluna. Tampereella aikuiskoulutuskeskuksen ja kuntoutustutkimuspoliklinikan välillä tiedot kulkevat molempiin suuntiin, asiak-

kaan luvalla.

– Potilasasiakirjoista ympäri maan selviää, että moni hyväkin suunnitelma on jäänyt toteutumatta. Tämä johtuu siitä, että kuntoutuslaitoksessa on tehty asiantunteva kuntoutustutkimus suosituksineen, mutta laitos ei ole toiminut ammatillisen eikä terveydenhuollon kuntoutuksen toimijoiden kanssa, Ylinen kommentoi.

– Kuntoutustutkimukseen pitääkin määrittää sekä lääkinnällisen tilanteen seurannan että ammatillisen kuntoutuksen vastuuhenkilöt.

Teesi 4

Vakuutuslääketiede päättää sekä kuntoutuksen että eläkkeiden rahoituksesta. Niinpä kuntoutustutkimus on tehtävä vakuutuslääketieteen kanssa.

Kuntoutustutkimus pyrkii motivoimaan tutkittavaa työelämään. Tällöin tehdään kuntoutussuunnitelma ja haetaan tälle ajalle tukea sekä ammatillista kuntoutusta työeläkevakuuttajalta. Hylätty kuntoutustuki- tai kuntoutussuunnitelma tuhoaa kuntoutujan motivaation.

Taysin kuntoutustutkimuspoliklinikka ei ole kahtena viime vuotena saanut Valtiokonttorilta yhtään hylättyä kuntoutussuunnitelmaa eikä eläkelausuntoa. Kaikista toimenpiteistä poliklinikka on näet neuvotellut etukäteen Valtiokonttorin kuntoutussuunnittelijan tai asiantuntijalääkärin kanssa.

– Jos kuntoutustutkijoiden ja työeläkevakuuttajan yhteistyö saadaan samalle tasolle kuin Valtiokonttorin kanssa, toiminta tuo tuloksia, Ylinen lupaa.

Teesi 5

Vaativat kuntoutustutkimukset kannattaa keskittää valtakunnallisesti erikoissairaanhoidon kuntoutustutkimusyksiköihin.

Ongelmia tuo se, että Kela tekee kuntoutustutkimuksia pääasiassa yksityisissä kuntoutuslaitoksissa. Kunnallista terveydenhuoltoa houkuttaa suositella tutkittavia Kelan kustantamaan kuntoutustutkimukseen, jolloin kunnan ei itse tarvitse maksaa kuntoutusta.

– Kuntoutuslaitoksista esimerkiksi Kuntoutussäätiö ja Merikoski-konserni ovat suuntautuneet ammatilliseen kuntoutukseen. Silti laitosten joukossa on monia yksiköitä, joissa kuntoutustarveselvitysten tai -tutkimusten osuus on

Kuva Ari Kortala

– Potilasta on alettu katsoa ammatillisen kuntoutuksen kannalta. Vaativat kuntoutus- ja eläkepäätökset sekä työkykyarviot on jatkossa tarkoitus tehdä asiakkaan ja häntä hoitaneiden laitosten sekä kuntouttajien yhteistyönä, Tampereen yliopistollisen sairaalan (Tays) kuntoutusylilääkäri Aarne Ylinen kertoo.

pieni osa toiminnasta. Niiltä puuttuu yhteys niin terveydenhuoltoon kuin ammatillisen kuntoutuksen ja työelämään, Ylinen tietää.

– Lainsäädännön tulisi vaikuttaa siihen, että Kela voisi ostaa tarvitsemansa kuntoutustarveselvitykset ja -tutkimukset myös julkiselta terveydenhuolloilta. Kelan ja erikoissairaanhoidon kuntoutustutkimusyksiköiden yhteistyötä kehittämällä päästään hyvään koordinaatioon.

Kela kartoittaa tarjonnan

Johtava lääkäri **Raili Pirttimäki** Kelan eläke- ja toimeentuloturvaosastolta lähetti kesäkuussa kyselyn työkyky- ja kuntoutustutkimuksista kaikille kuntoutuskeskuksille. Hän pyysi toimijoita esittelemään tutkimuspakettinsa sisältöineen ja hintoineen.

– Tarkoitus on koota yksityisten kuntoutuskeskusten ja sairaaloiden kuntoutusyksiköiden tarjonta. Ei kannata lähettää esimerkiksi eläkkeenhakijaa kauas, jos hänet voidaan tutkia lähellä. Toki edelleen terveydenhuollon pitää hoitaa omat tutkimuksensa, Pirttimäki taustoittaa. ■

■ TEKSTI **HANNU KASKINEN**,
FREELANCETOIMITTAJA

Kuurupiiloa

■ "Samalla kun hyvinvointivaltio on osa modernia taloutta, se on myös sille vieras, moraalinen elementti", analysoi Raija Julkunen pari vuotta sitten "Moraalitalous"-artikkelikokoelmassa. Viime talvena hän taas kirjoitti Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä (2/2006) "kätkeystä hyvinvointivaltiosta". Onko hyvinvointivaltio siis nykytaloudelle niin vieras elementti, että se on suorastaan kätkevä?

"Kätkeyty hyvinvointivaltio" on Neil Gilbertiltä lainattu ilmaus. Hän tarkoittaa sillä suuntausta, jossa valtio siirtyy suorista menoista kohtia epäsuoria menoja ja palvelujen tuottamisesta niiden subventoimiseen sekä verotukien

ja seteleiden jakamiseen. Nähdäkseni kyse on myös sosiaalipolitiikan kätkeytymisestä tai katoamisesta.

Sosiaalipolitiikka on muuttuneen eetoksensa, tehtyjen verolinjausten, yksityistämisten, työhön kannustus- tai pikemmin patistusohjelmien, tuottavuusohjelmien sekä hyvinvointivaltioon istutettujen tulosohjauskäytäntöjen ja markkinoiden toimintaa jäljittelevien toimintamallien ansiosta hyvää vauhtia hautautumassa osaksi talouspolitiikkaa. Tämä näkyy sanastossakin: Matti Vanhasen hallitusohjelmassa vuodelta 2003 sanat "kilpailukyky" ja "kasvu" esiintyvät kolmisenkymmentä kertaa

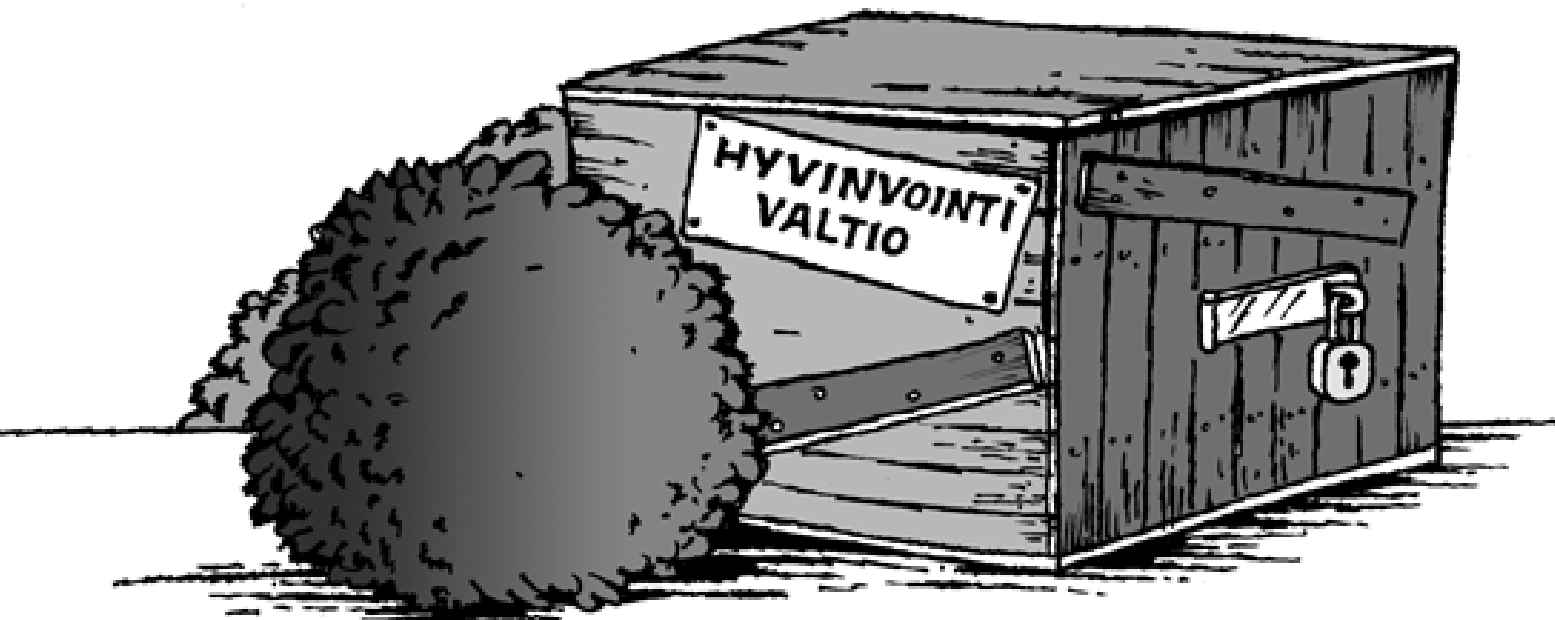
kumpikin. Hyvinvointivaltiosanaa käytetään kerran.

Valtioneuvoston kanslian Suomi maailmantaloudessa -selvityksen loppuraportissa "kilpailukyky" saa 80 kunniamainintaa, "hyvinvointivaltio" ei minkäänlaista. Myös "sosiaalipolitiikka" näyttää hävinneen ylimmän vallankäytön ytimestä: esimerkiksi hallituksen strategia-asiakirjassa vuodelta 2004 tuota sanaa ei mainita kertaakaan.

Talous sen sijaan paiselee parrasvaloissa. Esimerkiksi voitaisiin ottaa vaikkapa Britanniassa kehitelty, Suomeenkin hyvää vauhtia rantautumassa oleva "social investment" -ajattelu, jossa sijoitukset kyllä näkyvät,

mutta "sosiaalinen" heikomin. "Nyt lapsi on sijoitus, joka pitää saada tuottamaan" otsikoi Helsingin Sanomat viime talvena (15.3.2006). "Sosiaalisijoittamista" koskevassa seminaarissa lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula oli lehden mukaan sitä mieltä, että "lapset saa talouspuheen avulla nostettua paremmin näkyviin keskustelussa". Surulliselta tuntuu, että lasten hyvinvointi ei saisi huomiota kuin talouspuheen kytkettyä.

Jos hyvinvointivaltio istuu murheellisena sivukopperossa parempia päiviään muistellen, kuka tai mikä sitten astuu yhteiskuntapolitiikan näyttämölle? En usko, että ainakaan

Piirros Juho Juntunen

ujo ja roolistaan ja identiteetistään epävarma "hyvinvointiyhteiskunta". Sen sijaan on astelen, että pääroolin nappaa lakiin ja järjestykseen paluuta saarnaava ja toteutettava turvavaltio. Kysymys sisäisestä turvallisuudesta on nimittäin sitä ajankohtaisempi, mitä heikommin hyvinvointivaltio kykenee vastaamaan sille aikoinaan annettua sosiaalisen turvallisuuden takaamisen tehtävään.

Samalla sosiaalityön tehtävä painottuu arveluttavalla tavalla. Eli samalla kun universalismi – Raija Julkusta lainaten – "kutistuu ja köyhtyy", sosiaalityö – Kirsi Juhilan sanoin – "kapeutuu ja kovenee". Kun sosiaalityöltä

vaaditaan yhä useammin tuoksellisuutta ja ihmisten vastuullistamista, sen toimintamahdollisuudet kapenevat ja siitä tulee entistäkin voimakkaammin turvallisuusriskeiksi nähtyjen "syrjäytyneiden" kontrolloimista.

Yhteiskunnallisena toimijana sosiaalityön tila on siis vaarassa kaventua, mutta samaan aikaan sen valta suhteessa asiakkaisiinsa lisääntyy. Halutaan myös tietää, maksavatko sosiaalityön asiakkaat heihin kohdistuneen sijoituksen takaisin muodossa tai toisessa. Näin siis Juhila kirjassaan "Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina".

Näitä teemoja on pohtinut myös ranskalais sosiologi

Robert Castel, jonka kirja "Sosiaalinen turvattomuus" ilmestyy suomennettuna loppuvuodesta. Sosiaalinen turvattomuus tuottaa yhteiskuntaan yleistä turvattomuutta, johon sitten koetetaan vastata tiukentuvalla kontrollilla, kriminaalipolitiikalla sekä poliisitoimin ja -voimin. Castel sivaltaa, että näiden strategioiden avulla voidaan osoittaa, että on tehty edes jotakin, ettei ole syyllistytty lepsuiluun. Samalla ne sallivat olla muulla tavoin puuttumatta työttömyyden, sosiaalisen eriarvoisuuden tai rasismien kaltaisiin arkaluontoisiin kysymyksiin. Kuvitelma siitä, että turvattomuus poistuu tätä kautta, vastaa lähinnä

hölmöläisten peitonpidentämisooperaatiota. Kuten Hille Koskela (Futura 3/2004) on kirjoittanut, erillistä (urbaania) turvallisuuspolitiikkaa ei varsinaisesti ole, "vaan turvallisuuden edistäminen kietoutuu laajempaan hyvinvointivaltion tukemiseen".

Olisiko hyvinvointivaltion aika murtautua ulos koppe-rostaan? Voisi jopa olettaa, että varsin moni kansalainen osoittaisi suosiotaan moiselle rohkeudelle. ●

Yksituumaisuutta tarvitaan

Kuntoutusjärjestelmä kaipaa yksituumaisuutta ja kuntoutuksen tutkiminen tiedeyhteistyötä.

Asiantuntijalääkäri **Paavo Rissanen** Kelasta arvioi, että kuntoutusrahoja maassamme "saattaa olla ihan riittävästi, mutta":

– Rahavirtoja tulisi yhdistää. Kunhan vaan olisi yhteiset pelisäännöt, hän huokaisee.

Hän ei usko, että kuntoutustoiminta olisi suuntaamassa kohti yhden luukun periaatetta:

– Keskitettyä kuntoutusjärjestelmää ei ole näköpiirissä, mutta kuntoutusjärjestelmän toimivuuden kannalta jotakin on tehtävä.

Se jotakin on hänen mielestään yhteistyö:

– Kuntoutusjärjestelmän toimivuus on hyvän arkipäiväisen yhteistyön lopputulos. Kuntoutusyhteistyö pitäisi viedä nykyistä tehokkaammin paikalliselle tasolle, pitää siellä yhteisiä koulutuslainsuuksia – ei niin että Kela, työvoimahallinto, terveydenhuolto jne. järjestävät kukin omat tilaisuutensa. Kun ihmisten tarpeista lähtevää toimintaa tehdään yhdessä, se toisi tehoa ja varmasti kustannussäästöjäkin.

– Asiakas joutuu nyt miettimään, kuuluuko hän työhallinnon, työeläkelaitosten, Kelan, liikennevakuutuksen, tapaturmavakuutuksen, erityisopetuksen, vammaispalvelun vai jonkin muun tahon järjestämän kuntoutuksen piiriin. Se on täysin mahdoton tehtävä. Jokainen tarvitsisi oman henkilökohtaisen selvitysmiehen, jotta itse osaisi kääntyä oikean kuntoutustahon puoleen. Tällainen sekamelska ei ole hyväksi kenellekään, hän sanoo

Kaikki olennainen itse kuntoutukses-

ta on Paavo Rissanen mukaan sanottu jo 1960-luvulla: kuntoutuksen suunnitelmallisuus, oikea ajoitus, varhaisuus jne.

– Veikko Niemi on tuolta ajalta jättänyt jälkeensä hienon otsikon: Milloin kuntoutusjärjestelmä sekosi? Hänen mielestään integraatio ei pelannut. Kumpanuuden rakentuminen kuntoutuksessa on tälläkin hetkellä vahva vaatimus. Kaikkien, jotka kuntoutuksen alueella toimivat, tulisi tunnistaa oma osasensa ja puhaltaa kuntoutuksen yhteiseen hiileen. Eri osasien tulisi tuntee myös toisensa ja niiden tulisi olla valmiita tekemään oma osuutensa säntillisesti.

Kuntoutusjärjestelmän selkiinnyttämisen tarve on Paavo Rissanen mielestään kyllä ymmärretty:

– Selkiinnyttämistä on pidetty niin tärkeänä asiana, että säädetään jopa uusia lakeja lain tulkinnan selkiyttämiseksi

Paavo Rissanen mielestä toimijoilta puuttuu yksituumaisuutta:

– Jokaisen kuntoutustahon pitäisi olla yksimielinen siitä, että yhteistoiminta on hyödyllistä. Yksituumaisuuden toteut-

taminen ei ole ollenkaan ylivoimainen tehtävä:

– Kelankin kuntoutus voisi olla tuloksellisempi ja vaikuttavampi, jos prosessia hoidettaisiin tehokkaasti kummassakin päässä, Kelassa ja terveydenhuollossa.

Tehokkaasti toimiminen merkitsee itse kuntoutujan keskittymistä:

– Tärkeää olisi seurata, miten kuntoutujan elämä kehittyy ja olla valmis tekemään uusia suunnitelmia, jos hänen tilanteensa muuttuu. Pitäisi voida luottaa siihen, että näin toimivat kaikki kuntoutustahot. Palvelujen tulee olla saumattomasti käytettävissä asiakkaan hyväksi. Se on suuren luokan haaste tällä hetkellä.

Tulevaisuuteen kurkistavaa historiikkia

Paavo Rissanen siirtyi tämän vuoden alussa vuodeksi Kelan kuntoutusyksiköstä tutkimusosastolle kirjoittamaan kuntoutuksen historiikkia. Hän pyrkii kirjassaan selittämään muun muassa kuntoutusjärjestelmän "sekoamista":

– Kun kuntoutusta säädellään lainsäädännön voimalla, se ei välttämättä kohtaa ihmisen tarpeita. Laissa ei voi kovin tarkoin määritellä sitä, minkälainen ihminen tarvitsee kuntoutusta, kuinka kauan ja minkälaista, Paavo Rissanen arvelee.

– Miten näin on käynyt? Miksi emme pysty yhteistoimintaan, vaikka on säädetty kaksi kertaa laki kuntoutuksen asiakasyhteistyöstä. Kolmatta kertaa lakia tuskin kannattaa säätää, vaan tulee ryhtyä välttämättömään yhteistyöhön.

Pontimena historiankirjoituksessaan Paavo Rissaselle ovat ne palaset, joita vanhat tietäjät ovat kuntoutuksesta kirjoitelleet. Hän lupaa kertoa loppuvuonna valmistuvassa kirjassaan ensinnäkin itse kuntoutusjärjestelmästä, kuntoutustoiminnasta ja päätöksentekotavoista. Hän tulee kuvailemaan myös sitä, mitä kuntoutuksella eri aikoina on tarkoitettu, millä tavalla sitä on eri aikoina toteutettu, onko se kehittynyt ja miten, onko tämänpäiväinen kuntoutus sellaista, joka kattaa ihmisten kuntoutustarpeet jne. Hän lupaa kurkistaa historiikissaan myös tulevaisuuteen.

– Historian tunteminen on välttämätöntä, että pystyttäisiin lähtemään uuden kehittämiseen, hän sanoo.

Suomeen kaavailtiin 1960- ja 1970-lukujen taitteessa keskitettyä kuntoutusjärjestelmää. Sitä ei kuitenkaan poliittisesti hyväksytty. Kuntoutukseen oli tullut 1960-luvulla monia toimijoita. Siinä on Paavo Rissasen mielestä lähtökohta, josta nyt on vaikea palata keskitettyyn järjestelmään:

– Vaikka sosiaali- ja terveysministeriön kuntoutusasiainneuvottelukunnassa on eri toimijoiden edustajat, tämä ei ainakaan vielä ole tuonut riittävää toimivuutta. Meillä on liian monimutkainen kuntoutusjärjestelmä.

Kuntoutus sai synninpäätön

Paavo Rissanen puhuu itse kuntoutusprosessista:

– Kuntoutuksessa tarvitaan moniosajien joukkoa – yksittäinen terapia ei useimmiten ole kuntoutusta, varsinkin kun se toteutuu määräyspaikasta irrallisena toimintana. Yksi toimija ei pysty tekemään toivottavaa lopputulosta.

Kuntoutus on elänyt vuosikymmenten aikana määritelmiensä mukaisesti. Ammoisina aikoina kuntoutus oli tarkoitettu lähinnä auttamistoimeksi ihmisille, joilla oli vaikeita vammoja, ehkä jossain määrin myös sosiaalisia rajoituksia. Katsottiin, että se on tavallaan hyväntekeväisyysyötä.

– Nyt on tultu YK:n ja monen muun

korkean tahon määrittelemänä kuntoutukseen, joka on hyvin laaja kokonaisuus. Valistuneimman määritelmän mukaan kuntoutus on lähes aina monialaista, moniammatillista, suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jossa pyritään vaikuttamaan kaikkiin niihin asioihin, jossa ihminen kokee pulmia – ei pelkää fyysisiä vammoja tai sairauksia vaan useimmiten niiden seuraamuksia.

Paavo Rissasen mielestä kuntoutusta ei ole missään tapauksessa tutkittu riittävästi.

– Tosin 2000-luvun alussa kuntoutus sai brittiläisessä lehdessä ”synninpäätön”. Kuntoutuksesta on tullut vaikuttavaksi todettua toimintaa, jos sitä toteutetaan määritelmänsä mukaisesti monialaisessa ja monitieteellisessä hengessä – ehkä tulevaisuudessa poikkitieteellisessäkin hengessä.

– Kuntoutusta on toki tutkittu jo aika paljon. Sitä on tutkittu myös Suomessa. Mutta tutkimukset ovat kestävämpiä sen vuoksi, että niitä on tehty aina vain jonkun tieteenalan raameissa. Psykologit ovat tutkineet psykoosiaa, sosiaalitieteilijät sosiaaliasiaa, lääketieteilijät lääketiede-asiaa jne.

– Vahvasti on ollut vallalla se ajatus, että näyttöön perustuva lääketiede on

kuntoutuksen kotipesä. Kuntoutus kuitenkin on aika vähän lääketiedettä. Ihmisen heikkoudet toki on hyvä tunnistaa myös lääketieteellisinä asioina. Ne ovat kuitenkin paljon yksinkertaisempia kuin se, mihin tehokkaan kuntoutuksen tulee perustua.

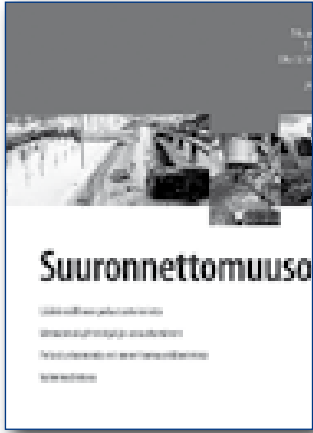
– Pitäisi tehdä tiedeyhteistyötä. Siihen Kelassakin on pyritty: kuntoutusta on lähdetty tutkimaan monitieteisesti, tiederyhmissä. Tiedeyhteistyö on voimakas instrumentti osoittamaan asioita vaikuttaviksi.

Tuollaisen instrumentin käytön lopputulemaksi Paavo Rissanen sanoo ihmisen paremman selviytymisen:

– Kuntoutustoimien ansiosta ihmisen työ- ja toimintakyky paranevat ja pärjääminen maailmassa on muutenkin mahdollisimman hyvä. Moniammatillisesti ja monitieteellisin perustein ihmiselle voidaan löytää sellaisia toimintatapoja, jotka ovat inhimillisesti tärkeitä. Yhdenkin löytäminen voi olla tavattoman iso asia. Jos ihminen pystyy vaikkapa aivokasvaimen tai aivohalvauksen jälkeen kuntoutumaan tilanteeseen, jossa hän syö itse, se on valtava nautinto ja saavutus.

– Ihmisen erityisyys edellyttää, että kuntoutuskin on erityinen toimintatapa. ■

Miten suuronnettomuuksiin voi varautua?

Maaret Castrén, Simo Ekman, Matti Martikainen, Timo Sahi ja Jouko Söder (toim.)

Suur-onnettomuusopas

Kustannus Oy Duodecim 2006. 432 s.
ISBN 951-656-202-7. Hinta 39 euroa.

Ensi kertaa Suomessa suuronnettomuuksien eri toimijat ovat yhdessä laatineet oppaan suuronnettomuustilanteiden hyvästä hoitamisesta.

Uutuuskirja *Suuronnettomuusopas* on lähtenyt tarpeesta parantaa valmiutta suuronnettomuuksien varalta ja kehittää eri auttajatahojen yhteistyötä. Suuronnettomuudelle on tyypillistä, että se ei ole hallittavissa päivittäisen pelastusvalmiuden organisaatiolla ja voimavaroilla, vaan tarvitaan eri pelastusviranomaisten ja vapaaehtoisjärjestöjen yhteistyötä sekä pelastustoiminnan johtamisjärjestelmien ja resurssien tehostettua käyttöä.

Suuronnettomuusopas antaa perusteet lääkinnälliselle pelastustoiminnalle ja varautumiselle sekä kuvaa viranomaisyhteistyön ja vapaaehtoistyön perusteet ja käytännön toiminnan. Lisäksi

se esittää pelastustoiminnan käytäntöjä erilaisissa onnettomuus- ja vaaratilanteissa todellisten esimerkkitalanteiden avulla ja myös antaa keskeistä valmiustietoutta. Tarkoituksena on opastaa mahdollisimman hyvään onnettomuustilanteen hallintaan ja turvata loukkaantuneiden hoitoketju.

Perus- ja ihmisoikeudet eri ikävaiheissa

Liisa Nieminen

Lapsuudesta vanhuuteen – perus- ja ihmisoikeuksien merkitys eri ikävaiheissa.

Edita Publishing Oy 2006. 280 s.
ISBN 951-37-4726-3. Hinta 59 euroa.

Lapsuudesta vanhuuteen -teoksessa käsitellään perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista ihmisen eri ikävaiheissa: syntymästä vanhuuteen saakka. Lasten osalta perus- ja ihmisoikeussuojan kannalta merkitystä on iän ohella myös sillä, millaisiin olosuhteisiin – mihin valtioon, mille alueelle ja millaiseen perheeseen lapsi syntyy. Vielä merkittävämpiä seikkoja ovat kuitenkin yhä nykyäänkin lapsen sukupuoli ja se, syntykö lapsi terveenä; tästä syystä näitä tekijöitä käsitellään teoksessa erikseen.

Teoksessa käydään konkreettisten esimerkkien avulla keskustelua siitä, missä asioissa lasten, nuorten ja vanhusien perus- ja ihmisoikeuksissa olisi parantamisen varaa ja millaisin lainsäädännöllisin keinoin tai vaikkapa asennekasvatuksen avulla puutteita voitaisiin korjata.

Kelan etuuksia maksetaan eniten 35–39-vuotiaille

Piirros Juhon Juntunen

■ Kela huolehtii kansalaisten perusturvasta eri elämäntilanteissa. Sen maksamat etuudet vaihtelevat paljon sen mukaan, minkä ikäisestä väestöstä on kysymys. Valtaosa lapsille maksetuista tuista on vammais- ja kuntoutusetuuksia ja sairaanhoitokorvauksia. Nuorten saamista etuuksista puolet on opintotukea. Neljääkymmentä lähestyvän ja sitä hieman vanhemman väestön saamista etuuksista 40 % on lapsilisää. Eläkeikää

lähestyvillä noin puolet tuista on sairausvakuutuskorvauksia. Eläkeläisten ensisijainen etuus on eläke.

Eniten Kelan etuuksia maksetaan parhaassa työssä oleville 35–39-vuotiaille. He saavat 10 % Kelan 10,4 miljardin euron (2005) etuusmenoista. Jos lasketaan mukaan kaikki 30–49-vuotiaat, saavat he reilun kolmanneksen maksetuista etuuksista. (Taulukko 1)

Lapset saavat suhteellisen vähän etuuksia

Vuonna 2005 Kela maksoi alle 15-vuotiaille eri etuuksina 173 miljoonaa euroa (taulukko 2). Etuuksista tärkein on lapsen hoitotuki, jonka osuus lapsille maksetuista etuuksista on lähes 40 %.

Useammalle kuin joka toiselle lapselle maksetaan vuosittain korvausta sairanhoidon kustannuksista.

Vuonna 2005 nämä korvaukset olivat 56 miljoonaa euroa. Lasten kuntoutukseen käytettiin 40 miljoonaa (taulukko 2). Lapsille järjestetään runsaasti terapioiden (esim. psyko-, toiminta-, puhe- ja fysioterapia) sekä sairausryhmäkohtaisia ja muita kuntoutuskursseja.

Lapsille maksetaan selvästi vähemmän etuuksia kuin muulle väestölle.

Taulukko 1. Kelan maksamat keskeiset etuudet kansalaista kohti ikäryhmittäin vuonna 2005

ikä	Suomen väestö	Kelan maksamat etuudet		Ikäryhmän osuus	
		Yhteensä	Euroa/henkilö	väestöstä	Kelan maksamista etuuksista
	Lkm	Milj. euroa	Euroa	%	%
Yhteensä	5 255 589	9 917,6 1)	1 887	100,0	100,0
0-4	284 945	43,2	151	5,4	0,4
5-9	293 418	60,0	204	5,6	0,6
10-14	328 552	69,8	213	6,3	0,7
15-19	320 934	211,2	658	6,1	2,1
20-24	333 921	873,6	2 616	6,4	8,8
25-29	331 251	828,1	2 500	6,3	8,4
30-34	309 103	918,4	2 971	5,9	9,3
35-39	347 799	1 015,2	2 919	6,6	10,2
40-44	377 811	911,2	2 412	7,2	9,2
45-49	379 088	712,8	1 880	7,2	7,2
50-54	392 933	671,6	1 709	7,5	6,8
55-59	416 861	695,1	1 668	7,9	7,0
60-64	297 945	464,4	1 559	5,7	4,7
65-69	242 393	434,9	1 794	4,6	4,4
70-74	205 725	491,1	2 387	3,9	5,0
75-79	180 503	575,9	3 190	3,4	5,8
80-	212 407	941,1	4 431	4,0	9,5

1) Sisältää vain ne Kelan etuudet, joita maksetaan suoraan tuen saajille. Kokonaissummasta puuttuvat mm. työnantajille maksetut korvaukset (177 milj. euroa) työntekijöille järjestetyn työterveyshuollon kustannuksista, korkeakoulupiskelijöiden ateriatuki ja muun kuin yksilökohtaisen kuntoutuksen kustannukset.

Taulukko 2. Kelan keskeisten etuuksien kustannukset ikäryhmittäin vuonna 2005 (milj. euroa)

ikä	YHTEENSÄ	Sairausvakuutus-korvaukset	Kansaneläkkeet (sis. rintamalisät)	Kelan perhe-eläkkeet	Vammais-etuudet (Lapsen (hoitotuki, vammaistuki)	Työttömyys-turva (pl. työmark.tuki työnantajalle ja työvurottelu)	Opintotuki (ml. koulu-matkatuki ja korko-avustus)	Kuntoutus (Kuntoututus-palvelut, kuntoutusraha)	Yleinen asumistuki	Lapsilisä (isä/jar/ai)	Pienten lasten hoidon tuki	Äitiys-avustus	Sotilas-avustus
Yhteensä	9 917,6 1)	2 798,7	2 722,4	37,9	108,1	994,7	693,1	279,4	436,9	1 424,4	397,1	9,7	15,2
0-4	43,2	17,7	.	0,6	14,7	.	.	10,1
5-9	60,0	16,4	.	2,7	27,2	.	.	13,7
10-14	69,8	22,0	.	6,8	24,9	.	.	16,1
15-19	211,2	31,7	7,2	9,0	9,6	19,2	94,4	25,0	9,3	1,6	3,0	0,3	1,0
20-24	873,6	97,8	32,2	0,6	2,9	125,5	433,7	17,6	74,0	31,0	43,7	1,6	13,0
25-29	828,1	243,8	42,0	0,2	2,1	113,2	128,7	11,9	67,1	117,9	97,0	3,2	1,0
30-34	918,4	320,2	44,8	0,4	2,4	98,5	18,2	10,1	55,6	243,2	122,0	2,9	0,2
35-39	1 015,2	267,9	60,9	1,2	3,4	120,0	8,9	14,9	64,6	381,3	90,6	1,5	.
40-44	911,2	206,7	76,9	2,0	3,7	130,7	4,9	22,7	59,7	368,8	34,7	0,3	.
45-49	712,8	206,7	95,3	2,7	4,4	124,8	2,9	31,1	44,2	195,5	5,3	.	.
50-54	671,6	270,7	130,7	3,6	4,6	119,6	1,2	40,9	32,5	67,2	0,7	.	.
55-59	695,1	337,8	163,4	4,4	4,5	105,8	0,4	41	22,6	15,3	.	.	.
60-64	464,4	200,2	194,0	3,8	3,5	37,4	.	17,3	6,5	1,7	.	.	.
65-69	434,9	131,7	299,1	2,9	0,7	0,5	.	.	.
70-74	491,1	134,1	355,4	1,5	0,1
75-79	575,9	134,9	439,4	1,5	0,1
80-	941,1	159,1	781,2	1,1

1) Sisältää vain ne Kelan etuudet, joita maksetaan suoraan tuen saajille. Kokonaissummasta puuttuvat mm. työnantajille maksetut korvaukset (177 milj. euroa) työntekijöille järjestetyn työterveyshuollon kustannuksista, korkeakoulupiskelijöiden ateriatuet ja muun kuin yksilökohtaisen kuntoutuksen kustannukset.

15–29-vuotiaista kolmannes saa opintotukea

Kela tukee huomattavaa osaa 15–29-vuotiaista maksamalla heille yhtä tai useampaa etuutta. Vuonna 2005 tälle ikäryhmälle maksetut etuusmenot olivat noin 1,9 miljardia euroa, mikä oli viidennes Kelan etuusmenoista. Tämä osuus on huomattavasti suurempi kuin 15–29-vuotiaiden osuus väestöstä.

Tärkein 15–29-vuotiaiden saama etuus on opintotuki, jota heille maksettiin 657 miljoonaa euroa. 16–24-vuotiaille maksetuista etuuksista puolet on opintotukea ja sitä saa lähes kolmannes heistä. Vuonna 2005 opintotukea maksettiin kaikkiaan 330 000 opiskelijalle.

Sairausvakuutuskorvauksia sai yli puoli miljoonaa 15–29-vuotiaista eli useampi kuin joka toinen. Näitä korvauksia heille maksettiin

373 miljoonaa euroa. Kaikista tämän ikäisille maksetuista etuuksista sairaanhoitokorvausten osuus on kuitenkin vain 5 %.

Kolmanneksi eniten 15–29-vuotiaat saavat työttömän perusturvaetuuksia. Niitä heille maksettiin 258 miljoonaa euroa, mikä oli 13,6 % tämän ikäisten etuusmenoista.

Työikäiset saavat eniten tukea

Parhaassa työiässä olevat 35–39-vuotiaat saavat eniten Kelan maksamia etuuksia. Niitä heille maksettiin vuonna 2005 noin miljardi euroa, mikä oli 10 % Kelan etuusmenoista.

Lapsilisällä on kyseisessä ikäryhmässä tärkeä sijansa. Niitä maksettiin kaikkiaan 1,5 miljardia euroa, joista 35–39-vuotiaiden lapset saivat lähes

Taulukko 3. Kelan keskeiset etuudet ikäryhmittäin vuonna 2005: etuusmenojen rakenne ikäryhmittäin (%)

ikä	YHTEENSÄ	Sairausvakuutuskorvaukset	Kansaneläkkeet (sis. rintamalisät)	Kelan perhe-eläkkeet	Vammaisetuudet (Lapsen hoitotuki, vammaistuki)	Työttömyysturva (pl. työmark.tuki työnantajalle ja työvuoerotelu)	Opintotuki (ml. koulu- matkatuki ja korko-avustus)	Kuntoutus (Kuntoutuspalvelut, kuntoutusraha)	Yleinen asumistuki	Lapsilisa (isä ja/tai äiti)	Pienten lasten hoidon tuki	Äitiysavustus	Sotilasavustus
Yhteensä	100,0	28,2	27,4	0,4	1,1	10,0	7,0	2,8	4,4	14,4	4,0	0,1	0,2
0-4	100,0	41,0	.	1,5	34,1	.	.	23,4
5-9	100,0	27,3	.	4,4	45,4	.	.	22,8
10-14	100,0	31,5	.	9,8	35,7	.	.	23,1
15-19	100,0	15,0	3,4	4,3	4,6	9,1	44,7	11,8	4,4	0,8	1,4	0,1	0,5
20-24	100,0	11,2	3,7	0,1	0,3	14,4	49,6	2,0	8,5	3,5	5,0	0,2	1,5
25-29	100,0	29,4	5,1	0,0	0,3	13,7	15,5	1,4	8,1	14,2	11,7	0,4	0,1
30-34	100,0	34,9	4,9	0,0	0,3	10,7	2,0	1,1	6,1	26,5	13,3	0,3	0,0
35-39	100,0	26,4	6,0	0,1	0,3	11,8	0,9	1,5	6,4	37,6	8,9	0,1	.
40-44	100,0	22,7	8,4	0,2	0,4	14,3	0,5	2,5	6,6	40,5	3,8	0,0	.
45-49	100,0	29,0	13,4	0,4	0,6	17,5	0,4	4,4	6,2	27,4	0,7	.	.
50-54	100,0	40,3	19,5	0,5	0,7	17,8	0,2	6,1	4,8	10,0	0,1	.	.
55-59	100,0	48,6	23,5	0,6	0,7	15,2	0,1	5,9	3,3	2,2	.	.	.
60-64	100,0	43,1	41,8	0,8	0,8	8,0	0,0	3,7	1,4	0,4	.	.	.
65-69	100,0	30,3	68,8	0,7	0,2	0,1	.	.	.
70-74	100,0	27,3	72,4	0,3	0,0
75-79	100,0	23,4	76,3	0,3	0,0
80-	100,0	16,9	83,0	0,1

400 miljoonaa. Lapsilisien osuus ikäryhmän Kela-etuuksista on 37 %. Sairausvakuutuskorvausten osuus on vastaavasti 27 % (taulukko 3). Sairausvakuutuskorvauksista saivat naiset 70 %. Kaikista ikäryhmän sairausvakuutusetuuksista on selvästi suurin vanhempainpäiväraha, jonka osuus on lähes puolet.

Lapsilisien ohella 35–39-vuotiaille maksettiin runsaasti myös yleistä asumistukea ja työttömän perusturvaetuksia.

30–44-vuotiaille maksettujen etuuksien kokonaismäärä oli lähes 3 miljardia euroa, mikä oli 29 % Kelan etuusmenoista. Vastaava väestöosuus on 26 %. Lapsilisät ja vanhempainpäivärahat ovat keskeisiä etuuksia näissä ikäryhmissä.

län myötä sairausvakuutuksen osuus ylittää muiden etuuksien osuuden 40–59-vuotiaille. Työttömyysturvaetuksien osuus vaihtelee 14 %:sta 18 %:iin vastaavan ikäisillä 5-vuotiskäryhmittäin. Kelan etuuksien lisäksi työttömyysajan ansioturvan päivärahat ja ansioläkkeet muuttaisivat jakaumaa 50 ikävuoden jälkeen.

Eläkeikäisille neljäs Kelan etuusmenoista

Yli 64-vuotiaille maksetut etuudet olivat 2,4 miljardia euroa, mikä oli neljäs Kelan etuusmenoista. Tämän ikäisten osuus väestöstä on vain 16 %. Ikääntyneiden saamista tuesta 77 % on Kelan maksamia eläkkeitä ja 23 % sairaanhoitokorvauksia. Heille järjestetään myös kuntoutusta ja osalle maksetaan yleistä asumistukea.

Kelan maksama tuki henkilöä kohti on suurinta yli 80-vuotiaille. Kun Kelan maksamat etuudet ovat kansalaisia kohti laskettuna vuodessa keskimäärin 1 890 euroa, on tämä summa yli 80-vuotiaille 4 430 euroa. Tätä selittää mm. se, että kun sairaudet lisääntyvät iän myötä, näkyy se lääkekulujen kasvuna.

Lopuksi

Kelan etuuksien tarkastelu ikäluokittain tuo korostetusti esiin työikäiset etuuksien saajina. Ikäluokista erityisesti 35–39-vuotiaat erottuu 5-vuotiskäryhmätarkastelussa. Tilanne ei ole muuttunut vuodesta 2002, jonka vuoden etuusmenoista edellisen keran tehtiin vastaava selvitys (Sosiaalivakuutus, 2003:5).

Ikäryhmittäinen tarkastelu

on tavanomainen tapa kuvata tietyn etuuden saajien ja kustannusten jakautumista. Kun tarkastellaan useita etuuksia samanaikaisesti esim. ikäryhmälähtöisesti, saadaan laajempi kuva Kelan hoitamasta sosiaaliturvasta ja etuuksien kohdentumisesta. ●

Laihdutustarina väripiirroksin

Menevän Miehen Malli

Raimo Auvisen päiväkirjamerkintöjen mukaan kirjoittanut ja kuvittanut Merja Metsänen.

Kustantaja Haihatus 2006. 124 s.

ISBN 952-99278-2-7. Hinta 33 euroa.

Menevän miehen malli kertoo tositarinan siitä, kuinka joutsalaisen taidelaitoksen Haihatuksen isäntä Raimo Auvinen laihdutti yhdeksässä kuukaudessa omin konstein, omaperäisillä ja omaehtoisilla liikuntatavoillaan 65 kiloa. Liikunta oli tärkein laihduttaja, ruokailua hän kevensi maalaisjärkeä käyttäen, kuitenkin niin ettei nälässä tarvinnut olla.

Tehtyään koko projektin vaativimman liikuntasuorituksen, otettuaan itseään niskasta kiinni, kääntyivät miehen ajatuksetkin korvien välissä vähitellen ihan ympäri. Aiemmin liikuntaa karttanut lonksupolvinen sohvaperuna huomasi pian harrastavansa ennen naurettavana pitämänsä sauvakävelyä ja pörhättävänsä maantien laidassa mummujen menopeliksi mieltämällään potkupyörällä, tosin tuunattuaan sen ensin menevämmän näköiseksi

EkoChop-periksi.

Kirjan tekijät Raimo Auvinen ja Merja Metsänen ovat rajattoman luovuuden ja kulttuurin toimijoita. Kulttuuriahan ovat ruokailu ja liikuntakin, miksei siis myös laihduttaminen.

Päiväkirjaa mies piti ihan omiin tarpeisiinsa, tutkiakseen tekemistensä vaikutusta laihtumiseen. Hommaa lähiperspektiivissä seuraamaan päässyt Merja Metsänen kirjoitti kirjan näiden päiväkirjamerkintöjen pohjalta ja piirsi kuvituksen oman näkemyksensä mukaisesti ilkkurisesti asialla ilkamoiden.

Korpihahtelainen sana- ja kuvataiteilija Pekka Suomäki taittoi kirjan ja loi sille henkeen sopivan ulkoasun.

Menevän miehen malli ei ole dieetti, ei liikunta- eikä terveystieto-opas, vaan kannustava kertomus onnistuneesta ja terveellisestä elämänmuutoksesta.

Kukaan ei ole toivoton

Pekka Lund

Torjuttu toivottomuus

PS-kustannus 2006. 165 s.

ISBN 952-451-142-8.

Hinta 32 euroa

Torjuttu toivottomuus kertoo syrjäytyneistä ihmisistä, joiden on vaikea nähdä toivoa elämässään. Kirja puhuu syrjäytymisen ilmiöistä erityisesti päihdeongelmien näkökulmasta.

Perinteisesti päihdekysymykset on liitetty Suomessa enemmän sosiaali- kuin terveyspolitiikkaan. Terveystieteidenhuollon aktivoitumisella ja moniammatillisen yhteistyön lisäämisellä voitaisiin kuitenkin kokonaisvaltaisemmin ehkäistä syrjäytymiseen liittyviä ongelmia. Hyvässä moniammatillisessa ryhmässä on mukana myös päihde-kuntoutuksen käytännön asiantuntijoita, vertaisia.

Kirjaan on haastateltu useita suomalaisia sosiaali- ja terveysalan asiantuntijoita ja vaikuttajia, joiden sanoma kiteytyy siihen, että kukaan ei ole toivoton. Toivoa löytyy, kun sitä halutaan yhdessä etsiä. Kaikkein tärkeintä toi-

vottomalle on toisen ihmisen ymmärtävä kohtaaminen.

EY-tuomioistuिन on usein puoltanut kansalaisen kantaa

EY-tuomioistuimen tulkittavaksi on jo viety sosiaaliturvalainsäädännön kysymyksiä silloin kun asiakas ja suomalainen viranomainen ovat olleet eri mieltä etuuden maksatuksesta. Tutkija Maija Sakslin Kelan tutkimusosastolta valaisee tapauksia ja niistä annettuja tulkintoja.

● Euroopan yhteisön tuomioistuimen ratkaisut ovat vaikuttaneet jo yhteisön jäsenvaltioiden sosiaaliturvalainsäädäntöön, toimeenpanoon ja kansallisten tuomioistuinten toimintaan.

– EY:n lainsäädäntö kattaa niin sanotun perinteisen sosiaaliturvan, kuten eläke-, sairausvakuutus-, työttömyysturva-

ja perhe-, kuten lapsilisät ja lasten kotihoidontukieudet, tutkija Maija Sakslin Kelan tutkimusosastolta sanoo.

Sen sijaan sosiaalihuolloksi tai –avustukseksi määritellyt etuudet on jätetty jäsenvaltioiden oman lainsäädännön piiriin.

– Globalisoituminen, silloin kun se

vaikuttaa sosiaaliturvaan, vaikuttaa pikemminkin suoraan jäsenvaltioiden kansallisiin sosiaaliturvajärjestelmiin kuin EY:n kautta siivilöityen, Sakslin toteaa.

Vaikutus näkyy esimerkiksi jäsenvaltioiden talouspolitiikassa ja sosiaalipolitiikan tavoitteissa.

EY-tuomioistuin on vetänyt linjat

– EY:n sosiaaliturvalainsäädäntö syrjäyttää kansallisen lainsäädännön silloin kun nämä lait ovat ristiriidassa keskenään

– EY-tuomioistuin käsitteli alkuaikoinaan linjanvetoja. Se ratkaisi esimerkiksi kysymyksiä siitä, kuuluuko esillä oleva asia sen vai kansallisen tuomioistuimen piiriin tai onko asian vireille pannut henkilö sellaisessa asemassa, että häneen tulee soveltaa eurooppalaista lainsäädäntöä.

Kuva Annika Söderblom

van lainsäädännössä on paljon tulkinnanvaraisuutta. Sitä on syntynyt eritoten liikumavapauttaan käyttävien henkilöiden etuuskysymyksistä silloin kun kansallisen viranomaisen mielestä etuutta ei ole tarvinnut maksaa, mutta asiakkaan mielestä sitä on kuulunut saada.

– Jos kansallinen tuomioistuin näkee vireillä olevassa asiassa tulkinnanvaraisuutta, sen kuuluisi viedä asia EY-tuomioistuimen ratkaistavaksi, Sakslin sanoo ja kertoo esimerkin.

Eräs ulkomaille lähtenyt perhe, joka kuului kuitenkin Suomen sosiaaliturvan piiriin, oli mielestään oikeutettu lapsen kotihoidon tukeen.

Suomen hallituksen näkemyksen mukaan omaksuttiin kanta, jonka mukaan kotihoidon tuki on sosiaalipalvelu, koska se on päivähoidon vaihtoehto. Niin ollen kotihoidon tukea ei Kelan mukaan tarvinnut maksaa ulkomailla asuvalle perheelle. EY-tuomioistuin tulkitsi asian niin, että lapsen kotihoidon tuki on perhe-etuuksiin, kuten lapsilisään, verrattavissa oleva etuus. Näin ollen sitä piti maksaa hakija-perheellekin.

Perittyjä maksuja suoritettu takaisin taannehtivasti

– Taannehtivassa takaisin maksatuksessa voidaan ottaa huomioon jäsenvaltion omassa lainsäädännössä olevat määräajat kuten määräajat sille, kuinka pitkältä ajalta etuuksia maksetaan takautuvasti.

Määräajat ovat eri etuuksille erilaisia. Esimerkiksi perusteettomasti perittyjen

– EY:n sosiaaliturvalainsäädäntö syrjäyttää kansallisen lainsäädännön silloin kun nämä lait ovat ristiriidassa keskenään, tutkija Maija Sakslin sanoo.

sairausvakuutusmaksujen palauttamiselle määräaika on viisi vuotta, Sakslin sanoo.

EY-tuomioistuimen ratkaisu miesten ja naisten eläkeikien tasa-arvoistamisesta oli jäsenvaltioiden talouteen paljon vaikuttava ratkaisu.

– EY-tuomioistuin oli sitä mieltä, että tasa-arvoisuusperiaate on ollut voimassa aina, joten takaisinmaksatus alkoi aina EY-jäsenyyden alusta asti, Sakslin toteaa.

Suomen veroviranomainen on niin ikään joutunut maksamaan takaisin viiden vuoden ajalta jo perimäänsä sairausvakuutusmaksua.

Ruotsista Suomeen muuttaneet eläkeläiset olivat sitä mieltä, ettei heidän tarvitse maksaa Suomeen sairausvakuutusmaksua, koska kuuluvat toisen maan, Ruotsin, sairausvakuutusjärjestelmään.

Suomen verottaja kuitenkin piti sairausvakuutusmaksua verona, jonka sai periä.

EY-tuomioistuin kallistui eläkeläisten kannalle. Se piti sairausvakuutusmaksua vakuutusmaksuna, jota ei saa periä.

Suomalainen valituselin kysyy EY-tuomioistuimen tulkintaa

Asiakas ei voi sosiaaliturva-asioissa ottaa yhteyttä suoraan EY-tuomioistuimeen, vaan hänen on käytävä läpi kotimaan valitusväylät.

Jos on epäselvää, miten EY-lainsäädäntöä tulee tulkita, asianomainen valituselin, kuten vakuutusosasto tai käräjäoikeus esittävät kysymyksen oikeasta tulkinnasta EY:N tuomioistuimelle.

– Koska valitusprosessit ovat pitkiä ja hitaita, kansalliset tuomioistuimet haluavat joskus päättää asioista itse myös sellaisissa epäselvissä tulkintatilanteissa, joissa asia pitäisi käsitellä EY-tuomioistuimessa. Kansallisen tuomioistuimen kuuluisi kuitenkin viedä asia

EY-tuomioistuimen ratkaistavaksi, Sakslin sanoo.

Kansalaiselle ei koidu sosiaaliturvan asian käsittelystä

EY-tuomioistuimessa kuluja, ellei hän halua palkata oikeusavustajaa. ■

Jäsenvaltioiden tuomioistuimet esittivät EY-tuomioistuimelle koko joukon tällaisia kysymyksiä, koska jäsenvaltiot halusivat esimerkiksi säästää etuuksien maksatuksessa tai koska kansallinen näkemys oman sosiaaliturvaetuuden luonteesta oli vahva.

Nyt yksittäisiä EY:N lainsäädännön määräyksiä koskevat linjat ovat pitkälti vedetyt ja EY-tuomioistuimeen viedyt asiat ovat enimmäkseen periaatteellisia. EY-tuomioistuimelta odotetaan kantaa esimerkiksi siihen, mitä jokin perustamissopimuksen määräys käsiteltävässä asiassa merkitsisi, Sakslin luonnehtii.

EY-tuomioistuimen mukaan kotihoidon tuki on perhe-etuus

Eurooppalaisen ja kansallisen sosiaalitur-

Tutkimusprofessori Marjatta Bardy heristää sormea – lempeästi

Ettei meitä paha perisi

■ TEKSTI TIMO LEINONEN, FREELANCETOIMITTAJA

Kuva Timo Leinonen

Kuva Timo Leinonen

”Kansalaisilla on oikeus odottaa poliitikkojen pystyvän rohkaisemaan muuhunkin kuin suorittamiseen ja kuluttamiseen.”

● Keskipäivällä Sörnäisten Rantatie Helsingissä kumisee kaupungin elämän verisuonena. Sen varrella muiden rinnalla seisoo Stakesin (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus) aikoinaan sokeritehtaasta remontoitu talo. Sen uumenista sinkoutuu hyvinvointia koskevaa tietoa, jota siellä muiden mukana tuottaa Marjatta Bardy.

Hämärän rauhallinen työhuone käy tutkijan kammioista. Pöytäliina ja muu esineistö omalla tavallaan kertovat huoneen asukista, ei konttorikalusteiden kaupasta. Tavarat ovat eri syistä kulkeutuneet Bardyn mukana, merkkejä työtovereista ja ystävistä vuosien varrelta.

Lastensuojelun veteraanin rauhallisen puheen poimuissa vilahtelevat elämän kipupisteet.

Kritiikki tuo hyvän esiin

Yksinkertaistuksista voisi rakennella näppärästi toimivia kassaroituja, joilla todellisuuden kolhiminen – vaikka ta-

loudesta puhuttaessa – yleensä hyvin onnistuu. Tutkimusprofessori on kuitenkin liian kokenut sellaiseen.

– Kauppiasmoraalin lisäksi tarvitaan huolenpitomoraalia. Näinä aikoina huolenpito on heikoilla.

Marjatta Bardyn 60-vuotisjuhlaan hänen työtoverinsa halusivat kirjoittaa juhlinnan kohteen kaltaisen teoksen. Syntyi ainakin ”monialainen, kesyttämätön ja epäsovinnainen”, silti ”asiallinen ja hienontunteinen” **Lapsuuden kudelmia**.

Huolenpidon puolesta puhuvan mielestä kansainvälinen markkinatalous kuitenkin yksipuolistaa ihmisen kuluttaja-tuottajaksi ja korostaa äärimmilleen yksilöllisyyttä. Marjatta Bardy lukeutuu siis globalisaation arvostelijoihin ja haluaa tässä kuten yleensäkin pitää kritiikin ohjenuorana ”hyvän esille

tuomista” (Juha Varto).

Kiinnostaisiko politiikka enemmän veltostuneita äänestäjiä, jos valitsijat ja ehdokkaat ottaisivat onkeensa haastateltavan sivalluksen:

– Vaikeinta on elää meille tarjotun vaihtoehdottomuuden kanssa. Äänestäjillä on oikeus – kun meillä ei suunsoitosta vankilaankaan joudu – edellyttää, että poliitikot uskaltavat rohkaista muuhunkin kuin kuluttamiseen ja tuottamiseen.

Renessanssihumanistiksikin kutsutun Bardyn matka lastensuojelusta jatkuu uusille alueille. Hän uskoo, että tieteidenvälisessä, taiteen ja tieteen, teorian ja käytännön vuoropuhelussa piilee mahdollisuuksia. Taide tieteen rinnalla tiedon lähteenä kiinnostaa häntä.

Uskollisuus elämälle

Omat ja muiden tarinat -teoksessa hän kirjoittaa: ”**Uskollisuutta elämälle lienee ainakin huolenpito itsestä, lapsista ja muista kanssaihmisistä sekä luonnon vaaliminen ja hyvin tehty tarpeellinen työ. Semmoinen ylläpitää ja uusintaa olemassaolon ehtoja sukupolvien mitassa.**”

Näiden toteuttamisen kanssa ollaan pinnteessä. Mielekkyyden sijasta arkea sävyttää kiire ja keskinäinen kilpailu.

Vieraantumisen kehä tempoo mukaansa, eikä pirstaleisesta tiedosta löydy paljon apua. Ihmisen arvo mitataan tuotantokyvyllä. Sietokyvyn rajoja testataan. Vaikka ei sairastuisikaan, syrjäytyminen voi käynnistyä tuotannollisista ja taloudellisista syistä, sisäininkin sankari nahistuu tappelussa ottamaan lukua.”

– Paha meidät perii, jos emme osaa ajatella kuin tuottamista ja kuluttamista.

Bardy kääntää asiat päällelleen: ihmisen arvokkuus piilee haavoittuvuudessa, myötätunnon ja rakkauden kasvualustassa.

Vaikeuksiin joutuneen eheyden ta-

voittelemiseen voidaan käyttää erilaisia taidelähtöisiä menetelmiä. Käsitellään yhdessä toisten kanssa kokemuksia ja tunteita kaikkia aisteja käyttäen. Bardy luottaa menetelmiin syrjäytymisvaaran ehkäisyssä.

Mitään rahoituksesta päättävien lempilapsia eivät näitä menetelmiä käyttävät hankkeet kylläkään ole: panoksen ja tuotoksen suhde on tavallista mutkikkaampi. Menetelmien puolustamiseen ei pelkkä donquijotemainen rohkeus riitä, vaikka sitä tarvitaankin.

Lapsuuden kudelmia -kokoelman kantta somistaa kuva Karkkiprinsessa-pukuveistoksesta; puku on tehty taidokkaasti arvottomasta karkkipaperista. Vastaavaa taiturillisuutta Marjatta Bardy osoittaa tavassaan antaa arvo niille, joita pidetään huono-osaisina, syrjäytyneinä, osattomina.

– Ajanmerkit taivuttavat monen toivottomuuteen, mutta isoäiti ei voi mitenkään olla muuta kuin optimisti, kahden pojan mummo säteilee isoäitienergiaa.

KIRJALLISUUS:

Marjatta Bardy ja Päivi Känkänen: *Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa. Stakes 2005.*

Tarja Heino, Marjatta Kekkonen ja Päivi Känkänen (Toim.): *Lapsuuden kudelmia. Stakes 2005.*

Marjatta Bardy on myös yksi kelan tutkimusosaston julkaiseman *Vääryyskirjan* kirjoittajista.

Jossittelu työttömien perusturvasta saisi jo riittää

Kelan selvitys tarjoaa vastauksia ”mitä jos” -uudistuspohtintoihin.
Muutokset työttömien perusturvassa riippuvat kuitenkin poliitikoista.

■ TEKSTI **HENRIK JUSSILA**, SUUNNITTELIJA, KELA, henrik.jussila@kela.fi

● Lähies 170 000 työttöntä elää Suomessa perusturvan varassa. Moni heistä on pitkäaikaisesti riippuvainen sosiaalietuuksista.

Kelan erikoistutkija **Pertti Honkanen** on tutkimuksessaan selvittänyt työttömien perusturvaa ja sen kehitystä sekä tehnyt laskelmia siitä, miten erilaiset uudistukset vaikuttaisivat työttömän toimeentuloon. Honkanen on ottanut huomioon myös uudistuksista aiheutuvat kustannukset. Laskelmat tarjoavat tärkeitä näkökohtia esimerkiksi kannustinloukkujen purkamiseen.

Honkasen tutkimus ei ole ensimmäinen laatuaan, mutta selkeydessään se on tärkeä avaus poliitikkojen suuntaan. Tutkijat ja päättäjät ovat jo pitkään mietineet, miten perusturvalla elävien tilannetta voitaisiin parantaa ja mitä monitoroimisessa etuusjärjestelmässä tapahtuisi, jos erilaisia uudistuksia toteutettaisiin.

Uudistuksia ei kuitenkaan ole toteutettu. Stakesin ylijohdajan **Matti Heikkilän** mielestä tämä johtuu pitkälti siitä, etteivät perusturvan varassa elävät ihmiset ole poliittisesti merkittäviä.

– He ovat poliittisesti selkeästi keveämpi ja heterogeenisempi ryhmä kuin esimerkiksi vanhuuseläkeläiset tai veteraanit, sanoo Heikkilä.

– Niin kauan kuin ryhmän ydin koostuu pitkäaikaistyöttömistä, ei asia politisoidu. Mutta kun lapsiperheet astuvat sisään köyhyysprofiileihin, muuttuu myös aihepiirin poliittinen paino.

Lapsiperheiden köyhyyteen tarttuu myös professori **Veli-Matti Ritakallio** Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselta kommentoidessaan Honkasen tutkimusta.

– Honkasen tutkimuksesta on luettavissa, että työttömien perusturvalla elävissä perheissä on yhteensä ainakin 120 000 lasta, Ritakallio huomauttaa.

– Koska perusturva Suomessa nykyisellään jättää perheet EU:n virallisen köyhyysrajan alapuolelle, elää Suomessa 120 000 lasta köyhyydessä. Tämän luulisi

kiinnostavan poliitikkojakin.

Inflaatio ja verotus nakertavat perusturvaa

Honkanen esittelee tutkimuksessaan työttömien perusturvan kehitystä, joka on laman jälkeisten vuosien aikana junnannut paikallaan. Ongelmana on se, että perusturva – eli käytännössä peruspäiväraha, työmarkkinatuki, yleinen asumistuki tai viimesijaisena toimeentulotuki – ei ole seurannut yleisen ansiotason nousun ja inflaation tahdissa. Tuet ovat reaaliarvoisesti pienentyneet.

Toinen ongelma on verotus. Työttömien pieniä etuuksia verotetaan suhteellisesti enemmän kuin palkansaajien samansuuruisia tuloja. Professori Ritakallio on tehnyt aiheeseen liittyviä laskelmia. Hänen mukaansa yksinasuvan työttömän saama ensisijainen tuki jää ensinnäkin virallisen EU:n köyhyysrajan alapuolelle, eli alle 750 e/kk, ja myös viimesijaista eli toimeentulotukea pienemmäksi.

– Tämä on vastoin toimivan järjestelmän perustavinta periaatetta, lataa Ritakallio.

– On myös kummallista, miksi Suomessa verotetaan alle köyhyysrajan jääviä tuloja. Ilman veroa työmarkkinatuki ja asumistuki olisivat suurin piirtein köyhyysrajan tasolla ja selvästi yli toimeentulotuen tason. Minusta perusvähennyksen tasoa pitäisi korottaa.

Ritakallion mielestä korotus olisi hyvä siksikin, että silloin ihmiset tulisivat autetuiksi Kelan toimistoissa. Tällöin sosiaalitoimistot voisivat rahan jakamisen sijasta keskittyä jälleen itse sosiaalityöhön.

Myös Heikkilä pitää verotettavan tuloalajan eli käytännössä kunnallisverotuksen perusvähennyksen korottamista keskeisenä keinona parantaa pienituloisten asemaa.

– On kiinnostavaa, kuinka suojattua meillä on tämän tyyppinen veropoliittinen keskustelu, hän toteaa.

Uudistusten vaikutusten arviointia

Honkanen on ottanut Heikkilän ja Ritakallion mainitsemat järjestelmän ongelmat huomioon ja laskenut, mitä tapahtuisi, jos työttömien peruspäivärahaa korotettaisiin, työmarkkinatuen tarveharkinta poistettaisiin, kunnallisverotuksen perusvähennystä korotettaisiin tai eläketulovähennystä laajennettaisiin.

Laskelmat on tehty mikrosimulaatiomallien avulla, jolloin on voitu kuvata esimerkiksi asumistuen kaltaista mutkikasta tulonsiirtojärjestelmää sekä eri tukien ja verotuksen yhteisvaikutuksia. Laskelmat osoittavat, että työttömien perusturvan, asumistuen ja toimeentulotuen päällekkäisyyksien purkaminen vaatii melko isoja muutoksia toimeentuloturvaan.

Tutkimuksessaan Honkanen ei suoraan liputa minkään tietyn vaihtoehdon puolesta. Hän esittää laskelmiin pohjautuen, minkälaisia vaikutuksia milläkin uudistuksella olisi ja mitä uudistus maksaisi. Päätösten teko kuuluu muille. Sekä Heikkilä että Ritakallio pitävät Honkasen esitystä hyvänä ja selkeänä – yhteiskuntatutkimuksessa kun selkeyttä ei aina aseteta etusijalle.

Honkasen laskelmien mukaan esimerkiksi viiden euron korotus peruspäivärahaan vähentäisi asumistuen ja toimeentulotuen tarvetta, mutta ei kovin radikaalisti. Myöskään kunnallisverotuksen perusvähennyksen nostaminen 3 000 euroon ei vaikuttaisi kovin suuresti työt-

Kuva Henrik Jussila

– Eduskunnalle on vuosikausia esitelty laskelmia erilaisista kohdennetuista toimita, mutta juuri mitään ei ole tehty, Matti Heikkilä sanoo.

tömien tilanteeseen.

Sen sijaan eläketulovähennystä vastaavan vähennyksen ulottaminen päivärahoihin vaikuttaisi enemmän. Oheisessa taulukossa on esitetty muutamia arvioita eri uudistusten vaikutuksista ja kustannuksista.

Tutkittua tietoa on

Stakesin ylijohtaja Matti Heikkilän mielestä on ”höpöhöpöä” sanoa, ettei oikein

Kuva Henrik Jussila

– Suomessa elää 120 000 lasta köyhyydessä. Tämän luulis kiinnostavan poliitikkojakin, Veli-Matti Ritakallio sanoo.

tiedetä, mitä perusturvalla elävien työttömien tilanteelle pitäisi tehdä.

– Eduskunnalle on vuosikausia esitelty tarkkoja laskelmia ja kehitelmiä erilaisista kohdennetuista toimita, mutta juuri mitään ei ole tehty, hän huomauttaa.

Monet tutkijat toivoisivatkin, että jo tehtyjä laskelmia tutkittaisiin ja niiden pohjalta toimittaisiin. Tämä missio vei Pertti Honkasen syyskuun alussa muun muassa Luostolle, jossa järjestettiin Kelan valtuutettujen ja eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan yhteinen seminaari.

– Esittelin tilaisuudessa laskelmiani ja kuulijat tuntuivat kiinnostuneilta ja kysymyksiäkin riitti, sanoo Honkanen.

Aika näyttää, mitä eduskunta tekee. ■

Hypoteettisia laskelmia

Toimenpide	Toimeentulotukea saavien työttömien (perusturva) määrä vähenee	Bruttokustannus	Nettokustannus
Peruspäivärahan korotus 5 euroa	15 000	300 milj. €	155 milj. €
Perusvähennyksen korotus 3000 euroon	13 700	245 milj. €	200 milj. €
Perusvähennyksen korotus 6 000 euroon (alenema 30 %)	27 500	1 590 milj. €	1 490 milj. €
Eläketulo-vähennyksen laajentaminen kaikkiin sosiaalietuuksiin	27 800	430 milj. €	360 milj. €

Julkaisu: Honkanen P. Työttömien perusturvan ongelmia. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveys- turvan selosteita 54, 2006. ISBN 951-669-713-5 (nid.), 951-669-714-3 (pdf). Julkaisu löytyy pdf-muodossa osoitteesta www.kela.fi/tutkimus. Nidotun version voi tilata: publ@kela.fi tai puh. 020 434 1938.

Ennen ulkomaille lähtöä kannattaa selvittää oma sosiaaliturva Kelasta

■ Se, että maksaa veronsa Suomeen ja että on Suomen kansalainen, ei automaattisesti merkitse, että kuuluisi myös suomalaisen sosiaaliturvan piiriin. Kela poistaa Suomen sosiaaliturvan piiristä henkilön, joka muuttaa yli vuodeksi ulkomaille tai työskentelee toisessa EU-maassa.

Suomen sosiaaliturva on asumisperusteinen. Ratkaisevaa sosiaaliturvaan kuulumisessa on se, asuuko Suomessa vai ei. Jos henkilö siirtää Suomen sosiaaliturvan ulkopuolelle, hän ei voi saada Suomesta esim. lääkekorvauksia ja sairauspäivärahaa tai vanhempainpäivärahaa ja äitiyspalkkausta.

Kela selvittää aina henkilön ulkomaille oleskelun syyn, kun on kyse tavanomaista lomamatkaa pidemmästä ulkomaanmatkasta. Jos ulkomaille muuttava ei itse ota yhteyttä, Kela saa tiedon lähdöstä Väestötietokeskuksesta. Sen jälkeen Kela tiedustelee asiaa henkilöltä itseltään kirjeitse. Viimeistään silloin kannattaa ottaa yhteyttä Kelaan ja selvittää, onko oikeutettu Suomen sosiaaliturvaan ulkomaille oleskellessaan.

Jos ulkomaillolo on selkeästi tarkoitettu kestämään enintään vuoden, voi henkilö ulkomaille oleskelusta huolimatta edelleen kuulua Suomen sosiaaliturvan piiriin. Jos kuitenkin on kyseessä alle vuodenkin työskentely toisessa EU-maassa, kuuluu henkilö EU-määräysten mukaan pää-

sääntöisesti työskentelymaansa lainsäädännön piiriin.

Puolet hakemuksista hylätään

Kela antaa hakijalle kirjallisen päätöksen Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan piiriin kuulumisesta. Vuonna 2005 Kela antoi ulkomaille muuttaville yhteensä 49 074 päätöstä. Ulkomaille muutoista 75 % kohdistui EU- tai ETA-maahan. Vakuuttamispäätösten perusteella suosituimpia muuttokohteita olivat Ruotsi (14 847 päätöstä), Espanja (4180), Britannia (3670), Saksa (3480) ja Yhdysvallat (2785).

Viime vuonna Kela hylkäsi lähes puolet (46,7 %) ulkomaille muuttavien vakuuttamishakemuksista. Tavallinen hylkäyksen syy on, että ulkomaille oleskelu kestää yli vuoden. Toinen tavallinen syy hylkäykseen on, että hakemus tulee myöhässä. Hakemus pitää toimittaa Kelaan vuoden sisällä ulkomaille lähdöstä. Jos hakemusta ei tule, henkilö poistetaan Suomen sosiaaliturvan piiristä. Esimerkiksi ulkomaille lähtevät opiskelijat usein unohtavat selvittää sosiaaliturva-asiansa lähtötohinassa.

Muutto EU:n ulkopuolelle

Jos muuttaa EU- tai ETA-alueen ulkopuolelle, sosiaaliturvaan sovelletaan kahden maan välistä sosiaaliturvasopimusta. Suomella on

tällainen sopimus Israelin, Yhdysvaltojen, Kanadan ja Quebecin kanssa.

Sosiaaliturvasopimustensa sijaan ei ole esimerkiksi Venäjän tai minkään Aasian, Afrikan tai Etelä-Amerikan kanssa. Jos on lähdössä yli vuodeksi oleskelemaan tai töihin johonkin näistä maista, kannattaa ottaa ennen lähtöä yhteyttä Kelaan ja selvittää, mitä papereita tarvitsee mukaan.

Viime vuonna tärkeitä muuttokohteita EU-alueen ulkopuolella olivat esim. Kiina (778 vakuuttamispäätöstä) ja Venäjä (845).

Myös ulkomaille muuton syy vaikuttaa

Ulkomaille muuton syy vaikuttaa osaltaan vakuuttamispäätöksiin. Suomen sosiaaliturvaan kuulumisen kannalta on merkitystä esim. sillä, onko työnantaja ulkomaille suomalainen vai ulkomainen vai kenties Suomen valtio. Opiskelijoita ja lähetetyn työntekijän perheenjäseniä koskevat omat säännöksensä.

Esimerkiksi opiskelija voi kuulua Suomen sosiaaliturvaan, vaikka opinnot ulkomaille kestäisivät useamman vuoden. Edellytyksenä on päätoiminen opiskelu kyseisen maan viranomaisen hyväksymässä oppilaitoksessa, Suomen sosiaaliturvan piiriin kuulumisen ulkomaille opiskelun alkaessa sekä kiinteät siteet Suomeen.

Päätös Suomen asumis-

perusteisen sosiaaliturvan piiriin kuulumisesta ulkomaan opiskelun ajan annetaan koko opiskeluajaksi, mutta enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Jos taas opiskelee EU-maassa ja ryhtyy opintojen ohessa työskentelemään, siirtyy työskentelymaansa lainsäädännön piiriin.

Mielialakysely paljastaa masennuksen

Mielialakyselyä käytetään laajasti osana terveyden kartoitusta kouluterveyden- ja työterveydenhuollossa sekä vanhusten tutkimuksissa.

– Mielialakyselyn ideana on pystyä varhaisessa vaiheessa löytämään ne henkilöt, joilla saattaa olla haittaavan asteinen masennus ja saada heille mahdollisimman aikaisin hoitoa ja sitä tukevaa kuntoutusta, kertoo Kelan tutkimusprofessori Raimo Raitasalo.

■ TEKSTI **HEIDI NIVA**, TIEDOTTAJA, KELAN VIESTINTÄ, heidi.niva@kela.fi

Mielialakysely on tarkoitettu terveydenhuollon ammattilaisille. Kyselyllä tulisi säännönmukaisesti kartoittaa väestön mielenterveyttä osana terveystarkastusta.

– Terveystarkastuksessa on tavallista, että esitetään erilaisia terveystarkastuksia, joissa kartoitetaan esimerkiksi tupakanpoltoa, liikuntaa ja päihteiden käyttöä. Mielialakysely on luonteva osa tätä kokonaisuutta, luonnehtii Kelan tutkimusprofessori Raimo Raitasalo.

Mielialakyselyssä on 13 masennusta ja yksi ahdistuneisuutta mittaavaa kysymystä. Kysymykset on laadittu kartoittamaan kliinisten masennusten keskeisimmät oireet. Kysymyksissä käsitellään muun muassa suhtautumista tulevaisuuteen, suhtautumista itseän ja toisiin ihmisiin, halua vahingoittaa itseään, päätöksenteon vaikeutta, väsymystä ja univaikeuksia sekä ahdistusta.

Kysely ohjaa tutkimaan

Kyselyn vastausvaihtoehtoja on viisi, joista saa yhdestä viiteen pistettä. Kokonaispistemäärän mukaan voidaan arvioida

tarkemman tutkimuksen tarve. Tulokset viittaavat tutkittavan kokemaan lievään, keskivaikeaan tai vaikeaan masennukseen.

– Kyselyn perusteella ei kuitenkaan voida, eikä saakaan vetää johtopäätöstä, että tietyn pistemäärän ylittänyt on vaikeasti masentunut. On olemassa raja-arvoja, jotka lähinnä kertovat, miten nopeasti ja tiiviisti ihmisiä pitäisi tutkia tarkemmin, jotta voitaisiin päästä oikeaan diagnoosiin. Tilanteessa kiinnitetään huomiota myös siihen, onko kyseessä kliininen masennus vai mielialan normaali, tilapäinen lasku, esimerkiksi jonkin ulkoisen paineen takia, Raitasalo tarkentaa.

Kyselyn vastausvaihtoehtoista ensimmäinen, eli yhden pisteen vastaus on positiivinen. Muissa kohdissa vastaus on mielialan laskua tai mahdollista häiriötä osoittava.

– Masennuskyselyissä ei aikaisemmin ole ollut positiivisia vastausvaihtoehtoja. Mielenterveyteen kuitenkin kuuluu kaksi puolta: masennus ja positiivisen mielialan ja rakentavan itsetunnon puoli.

Ihmisten on myös helpompi vastata,

kun mukana on myönteinenkin vaihtoehto, sillä vain osa vastanneista kärsii masennuksesta. Ja jos masentuneisuutta osoittavan vastauksissa on positiivisia vastauksia, jatkotutkimuksessa voidaan keskittyä niihin ja kannustaa avaamaan silmiä tälle puolelle, Raitasalo huomauttaa.

Kela mielialakyselyn arkkitehtinä

Kela kiinnostui masennuksen mittaamisesta jo 1960–70-lukujen taitteessa tutkessaan kuntoutustarvetta Suomessa.

– Tutkimushankkeen yhteydessä huomattiin, että eriasteinen masennus on hyvin yleistä. Kun tutkittiin ihmisten kuntoutustarvetta, saatiin selville, että kuntoutustarve oli suuri, mutta juuri masennus esti kuntoutukseen lähtemisen. Herättiin siihen, että kun väestön terveydentilaa tutkitaan, tulisi tutkia systemaattisesti myös mielenterveydenhäiriöitä, joista masennus on yleisin, kertoo Raitasalo.

Kela alkoi kehittää kansainvälisen kyselyn pohjalta masennuksen seuranta-menettelmää, joka ei veisi runsaasti aikaa

ja olisi asiakkaan näkökulmasta helposti ymmärrettävä ja täytettävä, Raitasalon mukaan ”sellainen, jonka ihmiset kokisivat mielekkääksi”. Mielialakyselyä tehtiin alun perin yhteistyössä työterveyslaitoksen kanssa.

– Kyselyssä on pohjalla niin sanottu Beckin lomake, jota on kehitetty eteenpäin. Beck suuntasi lomakkeen aikoinaan psykiatrisille potilaille. Sellaisenaan sitä ei voitu soveltaa yleiseen väestöön, saati koululaisiin ja nuoriin.

Kysely otettiin ensi kerran käyttöön viljelijöiden työterveydenhuollon tutkimuksen ja kehittämisen yhteydessä 1980-luvun alussa. Käyttö laajeni pikkuhiljaa, ja nykyisin sitä käytetään osana Stakesin tekemää kouluterveyskyselyä, aikuisväestön työterveyshuollossa sekä vanhusten tutkimuksissa.

– Kelan kannalta masennuksen varhainen huomaaminen ja aikainen hoitoon ja sitä tukevaan kuntoutukseen ohjaus ovat tärkeitä myös siksi, että työkyvyttömyyseläkkeelle ja sairausvakuutuksen päivärahalle siirrytään enenevässä määrin masennuksen takia, Raitasalo lisää.

Kyselyn tulokset luotettavia

Kyselyyn vastataan Raitasalon mielestä pääasiassa totuudenmukaisesti.

– Sellaisessa tilanteessa, jossa ollaan itse hakeutumassa työkyvyttömyyseläkkeelle, ihmiset tuntuvat vastaavan negatiivisemmin kuin todellisuudessa tuntevat. Silloin voidaan puhua tarkoitushakuisuudesta. Ammatillaisen vastuulle jää selvittää, mikä on todellista kokemista, mikä tilanteen aiheuttamaa.

Kysely on pyritty rakentamaan selkeäksi ja sulkemaan siitä pois monitulkinnallisuuden mahdollisuus.

– Tästä huolimatta joillakin ikäänntyneillä ihmisillä voi olla vaikeuksia vastata kyselyn kysymyksiin. Vanhuksilla muistihäiriöt näyttelevät oma osaansa, samoin kielellisten toimintojen heikkeneminen, Raitasalo valottaa.

Raitasalo kertoo, että esimerkiksi kouluterveyskyselyn osana tehtyä mielialakyselyä tutkittu paljon, ja tulokset osoittavan kyselyn toimivan hyvin.

– Kysely täytetään yksin ja luottamuksellisessa ympäristössä, joten siihen myös helpommin vastataan rehellisesti. Tutkimusten mukaan koululaiset ovat saaneet kyselystä helpotusta masennuksen ilmaisuun. Liian usein masennus on jäänyt ai-

Kuva Nana Uitto

Raimo Raitasalo pitää tärkeänä mielialakyselyn laajaa käyttöä terveyskeskuksissa, jotta ongelmiin voitaisiin tarttua riittävän aikaisin.

noastaan koululaisten omaan tietoon.

Masennuksen hoidossa puutteita

Masennus koskettaa Suomen aikuisväestöstä noin viittä prosenttia, ja valtaosalla se haittaa toiminta- ja työkykyä.

– Silti moni häihtaavasta masennuksesta kärsivä on töissä. Monella töihin ajaa sinnittelevä luonne ja velvollisuuden tunto. Edelleenkin masennuksen johdosta hakeudutaan liian harvoin ajoissa hoitoon. Masennukseen liittyy vieläkin tietynlainen häpeän leima, mitä taas tuki- ja liikuntaelinsairauksiin tai sydän- ja

verenkiertosairauksiin ei yleensä liitetä.

Raitasalon mukaan masennuksen hoidosta löytyy puutteita.

– Monella kliinisesti todettua vakavaa masennusta sairastavalla on lääkehoito, mutta se on usein riittämätön. Vielä harvempi on saanut sairauteensa tarpeenmukaista, keskusteluun perustuva psykoterapiahoitoa sekä sitä tukevaa kuntoutusta. Asiaan tuleekin jatkuvasti kiinnittää huomiota. Siksi muun muassa tällaista mielialakyselyn tapaista seulaa suositellaan käytettävän systemaattisesti. Kokemus osoittaa, että se toimii varsin hyvin. ■

Sairaanhoitoon liittyvien matkojen kustannuksia korvataan kaikissa Pohjoismaissa

■ Suomessa Kansaneläkelaitos maksaa sairausvakuutuslain perusteella korvauksia sairaanhoitoon liittyvien matkojen kustannuksista. Myös kaikissa muissa Pohjoismaissa sairaanhoitoon liittyvät matkat kuuluvat korvauksen piiriin. Yleensä korvauksiin ovat oikeutettuja kaikki maassa vakituisesti asuvat.

Ruotsi ja Norja

Ruotsin ja Norjan korvauserusteet muistuttavat yksityiskohdiltaan pitkälti suomalaisia, joskin kummassakaan maassa ambulanssikuljetukset eivät kuulu saman järjestelmän piiriin. Matkakustannuksia korvataan julkisesti tuotettuun tai korvattuun sairaanhoitoon liittyvistä tarpeellisista matkoista yleensä lähimpään hoitopaikkaan ja halvimalla mahdollisella kulkuvälineellä toteutettuna.

Matkakustannuksilla on yleensä omavastuu, jonka ylittävä osa kustannuksista korvataan kokonaan. Norjassa omavastuu on kiinteä. Ruotsissa säädökset omavastuun suuruudesta vaihtelevat alueittain ja usein omavastuun suuruus on porrastettu käytetyn kulkuvälineen mukaan. Joillakin alueilla esimerkiksi julkista liikennettä käyttäneiltä ei peritä lainkaan omavastuuta. Joillakin alueilla taas tietyt sairausryhmät on vapautettu omavastuusta. Matkustajan itsensä maksettavaksi jäävillä omavastuuosuuksilla on

Ruotsissa (useimmilla alueilla) ja Norjassa vuotuinen katto, jonka ylityksessä kustannukset korvataan kokonaan. Norjassa samaan omavastuukattoon kuuluvat myös lääkkeiden ja avohoitokäyntien kustannusten omavastuut.

Ruotsissa ja Norjassa on useilla alueilla käytössä erityinen sairaalabussi. Ns. erityiskulkuneuvon, esim. taksin, käytön kustannusten korvaamiseen vaaditaan perusteltu syy. Nämä matkat tulee pääsääntöisesti tilata etukäteen määrätystä tilausnumerosta ja niille järjestetään yhteiskuljetuksia.

Tanska

Tanskassa matkakustannuksia korvataan eri järjestelmän kautta riippuen siitä, onko kyseessä sairaalahoitoon tai lääkärissäkäyntiin liittyvä matka. Molemmissa tapauksissa matkakustannuksia korvataan vain silloin, kun kustannus ylittää tietyn minimirajan. Eläkeläisillä tämä raja on muuta väestöä alhaisempi.

Sairaalahoidossa on periaatteena, että potilaan tulee itse hoitaa matkansa. Joissakin tapauksissa kuljetus kuitenkin järjestetään tai potilaan itsensä järjestämän kuljetuksen kustannuksista maksetaan korvauksia. Kiireellinen (ambulanssi)kuljetus kuuluu kaikille. Muut sairaalamatkat kuuluvat korvausjärjestelmän piiriin silloin, kun matkustaja on eläkkeellä tai etäisyys sairaalasta on yli 50

km. Myös silloin, kun potilaan hoito jatkuu matkan jälkeen eikä matkaa voida tehdä julkisilla kulkuvälineillä, kuljetus kuuluu korvauksen piiriin. Sairaalamatkoilla järjestetään yhteiskuljetuksia.

Lääkärissäkäynteihin liittyvien matkojen kustannuksia korvataan niille, jotka ovat valinneet sairausvakuutuksessa ns. ryhmän 1 (heille on nimetty lähialueella toimiva omalääkäri, jonka läheteellä pääsee erikoislääkəriin ja sairaalahoitoon). Valtaosa väestöstä kuuluu tähän ryhmään. Kaikki ryhmään 1 kuuluvat ovat oikeutettuja ambulanssimatkaan kiireelliseen lääkärihoitoon. Eläkkeellä oleville korvataan sekä yleis- että erikoislääkärimatkan kustannuksia, muille vain erikoislääkärissä käyntiin liittyviä matkakustannuksia silloin, kun etäisyys hoitopaikasta on vähintään 50 km. Ryhmän 2 valinneilla on enemmän vapauksia lääkärin valinnassa, mutta heille ei korvata käynneistä aiheutuvia matkakustannuksia.

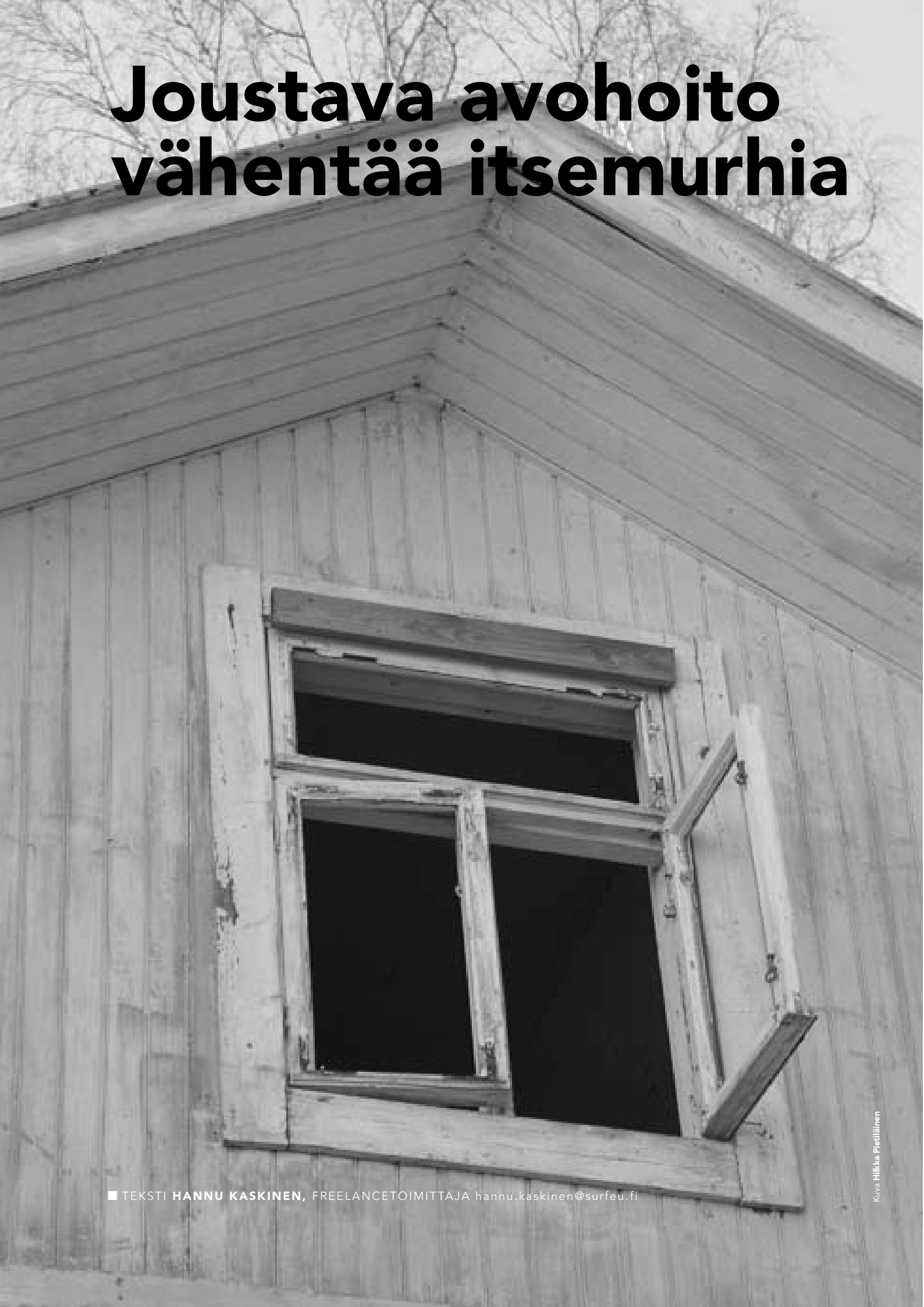
Islanti

Islannissa korvataan 7/8 sairaalamatkojen kustannuksista, mikäli kuljetustarve on kiireellinen eikä ns. tavallisten kulkutapojen käyttö ole mahdollista. Kaupungin sisäisten matkojen kustannuksia ei korvata ja ambulanssimatkoissa ensimmäisen 10 kilometrin kustannus vähennetään. Myös sarjahoitoa tarvitsevien

potilaiden matkakustannuksista sekä joissakin tapauksissa ulkomailla annettavaan hoitoon liittyvistä matkakustannuksista maksetaan korvauksia. ●

Lähteinä käytetty kansallisia säädöksiä ja ohjeita.

Joustava avohoito vähentää itsemurhia

■ TEKSTI HANNU KASKINEN, FREELANCETOIMITTAJA hannu.kaskinen@surfeu.fi

Itsemurhia voitaneen parhaimmin ehkäistä kehittämällä avohoitoa monipuolisesti. Lisäksi tarvitaan psykiatrasta erityisosaamista.

Kunnista kerätyt mielenterveyspalvelu- ja rekisteritiedot sekä itsemurhatilastot 2004–2005 viittaavat siihen, että päivystävät ja liikkuvat mielenterveyspalvelut vähentävät itsemurhakuolleisuutta, mutta psykiatrinen sairaalahoido kasvattaa sitä. Tiedot on koottu ja analysoitu Stakesin mielenterveysryhmässä, jonka tutkijat osallistuvat Merttuhankkeellaan Suomen Akatemian terveydenhuollon vaikuttavuusohjelmaan.

Mertussa tutkitaan aikuisten mielen-terveyspotilaiden hoidon vaikuttavuutta. Tarkoitus on kirkastaa, vaikuttavatko mielenterveyspalveluiden rakenteet ja paikalliset ratkaisut väestön mielenterveyteen. Tarkkoja vastauksia tuli 308:lta alueensa palvelurakenteen tuntevalta viranomaiselta. Vastausprosentti oli 72.

Laitoshoidon purku ei ollut kriisi

Useimmissa länsimaissa alettiin 1980-luvulla vähentää psykiatrisia sairaaloita, ja osa niiden tehtävistä siirrettiin kunnallisille viranomaisille. Stakesin vs. yllä-lääkäri **Sami Pirkola** arvioi, että samoihin aikoihin Suomessa itsemurhaluvut vielä kasvoivat.

– Laitoshoidon purettiin Suomessa tavattoman jyrkästi. Tarkoitus oli korvata tapahtunutta hallitusti 1990-luvulla, mutta lama-aikana ei aina kyetty rakentamaan monipuolista avohoitoa, Pirkola pohjustaa.

Mertun tutkijat havaitsivat sairaalahoidon jälkeisten itsemurhien määrän jopa selvästi laskeneen tiiviin laitoshoidon ajoista 1990-luvun lopulle.

– Monet ovat silti joutuneet pulaan, kun laitoshoidon supistettiin ilman korvaavaa avohoitoa. Tätäkin tutkimme, Pirkola päivittää.

Perusteita avohoidon kehittämiseksi

Säännöllinen kriisiapu ja joustavat mie-

lenterveyspalvelut näyttävät Merttu-tulosten mukaan vähentävän itsemurhia. Samaa ennakoivat vähäinen laitoshoidon käyttö. Tulokset pätevät, vaikka otettaisiin huomioon kuntien työttömyysluvut, alkoholin kulutus, väestörakenne ja väkivaltarikollisuus.

Kunnissa, joissa ei ollut kehitetty mielenterveyspalveluja, oli muita suurempi itsemurhakuolleisuus. Itsemurhariski kasvoi myös kunnissa, joissa psykiatriset avohoitopalvelut oli yhdistetty terveyskeskuksen palveluihin.

Pirkola päätelee, että kunnissa pödetään muutosahdinkoa, kun voimavarat ovat lopussa. Hän kuitenkin iloitsee, että tutkimuksesta löytyi perusteita avohoidon kehittämiseksi ja monipuolistamiselle.

– Kunnille saattaa olla vaikeaa suostua kehitystyöhön monimutkaisessa tilanteessa, mutta kyse ei yleensä ole rahasta, vaan osaamisen käyttöönotosta ja kehittämisen sitoutumisesta, Pirkola pohtii.

Alueilla, joita vaivaavat suuri työttömyys ja runsas alkoholin käyttö, on muita suurempi itsemurhakuolleisuus. Miehet tekevät itsemurhia lähes nelinkertaisesti naisiin verrattuna. Timo Partonen, Jari Haukka ja Jouko Lönnqvist ovat osoittaneet (Duodecim 2003;119), että Kainuussa, Savossa, Lapissa, Pohjois-Karjalassa ja Kymenlaaksossa miesten itsemurhakuolleisuus oli vuosina 1979–2001 muita maakuntia synkempi. Naiset päätyivät itsemurhaan tyypillisesti Helsingissä.

Pirkola kertoo, että Mertussa syvennyttään myös niiden alueiden tutkimiseen, joissa on siirrytty laajasti mielenterveysyistä varhaislääkkeelle.

Hän muistuttaa, että suomalaisten mielenterveyshäiriöt eivät ole lisääntyneet. Silti masennus on yleistynyt työkyvyttömyyden aiheuttajana. Masennuksen syitä hän löytää pääasiassa työkuultuurista ja väestön terveydestä.

– Paineet tulevat työelämän huonontuneesta sietokyvystä ja toisaalta ihmisten vaativuudesta työlle, Pirkola erittelee.

Itsemurha ei selity helposti

Itsemurhaa on tutkittu laajasti 1950-lukua. Onneksi itsemurha on kuitenkin harvinainen – kaksi tai kolme 10 000 suomalaisesta päätyy joka vuosi itsemurhaan. Tästäkin syystä itsemurhaa ei pystytä hyvin ennustamaan. Tutkimusten

mukaan itsemurhaan vaikuttavat monet syyt lapsuudesta asti.

– Itsemurhaa ei koskaan aiheuta yksin tekijä, ei avioero, läheisen kuolema, loukkaus tai pettymys. Tutkimuksista voi päätellä, että jokin viimeinen pisara, vastoinkäyminen tai humalatila, lopulta kaa- taa kupin, Pirkola sanoo.

Itsemurhaajat ovat lähes aina poteneet mielenterveysongelmia ja usein käyttäneet liikaa päihteitä.

– Yhteen tekijään vaikuttamalla ei voi varmasti ehkäistä itsemurhaa. Siksi mikään ehkäisyohjelma ei voi numeroin todistella onnistumistaan vakuuttavasti. Voitaneen silti sanoa aika varmasti, että terveydenhoidon edistäminen vähentää itsemurhia. Tässä onkin viime vuosina onnistuttu, Pirkola summaa.

Hän mainitsee esimerkeiksi viime vuosien onnistumisista 1986 alkaneen itsemurhien ehkäisyprojektin ja hoidon painottamisen avohoitoon. Myös masennuksen kehittynyt hoito ja lääkkeiden kehitys ovat laskeneet itsemurhien määriä.

Laitoshoidon purku ei ollut kriisi

Stakesissa on laskettu terveydenhuollon kustannukset vuodelta 2002. Tutkija Timo Hujanen kertoo, että keskimäärin psykiatrinen aikuisten laitoshoidopaikka maksoi 207 euroa vuorokaudessa. Akuutti psykiatrinen avohoitokäynti maksoi vastaavasti 170 euroa ja muu psykiatrisen avohoito 97 euroa vuorokaudessa.

Sami Pirkola selvittää, että laitoshoidon hintaan vaikuttavat esimerkiksi hoidon tiiviys, henkilökunnan lukumäärä ja turvahenkilöstön tarve. Joustavaan avohoitoon palkatun henkilöstön työ on selvästi halvempaa kuin kiinteissä yksiköissä.

– Edelleen laitoshoidon voi korvata avohoidolla, vaikkakaan kaikkea ei voi korvata avohoidolla.

Hyväksi palvelujärjestelmän kehittämishankkeeksi Pirkola mainitsee Pohjanmaa-hankkeen, jossa monilla käytännön toimilla lisätään sekä maallikkojen että palvelujärjestelmän ammattilaisten valmiuksia mielenterveystyöhön. Vantaan Sateenvarjo-hankkeessa taas pyritään parantamaan perus- ja mielenterveys- hoidon päihdepalveluiden yhteistyötä. Pirkolan kehumien hankkeiden tuloksista mitataan myös itsemurhakuolleisuuden kehitystä. ■

Är hemma alltid bäst?

■ Professor Silva Tedre vid universitetet i Joensuu är bekymrad över att de finländska åldringarna blir bortglömda i sina hem.

Äldre människor vill bo hemma. Denna tanke stöds även av den finländska äldrepolitiken. År 2000 bodde över 86 procent av de finländare som fyllt 75 år i vanlig privatbostad.

Silva Tedre ifrågasätter hemmaboendet i en bok som nyligen publicerats av FPAs forskningsavdelning.

– Begreppet "hem" har fått en trängre innebörd. Det har fått innebörden av enbart bostad, inandömet inom fyra väggar.

Tedre är rädd för att dagens äldre blir fångar i sina egna hem.

– När äldre människor säger att det är bäst att bo hemma när man är gammal, så menar de inte att de vill vara hänvisade enbart till sin bostad och dess fyra väggar. Hemmet innebär för dem också en välbekant närmiljö och möjligheter att ta sig ut dit. Möjligheter att komma ut ur bostaden.

Enligt Tedre kan det egna hemmet vara den plats där en åldring blir mest försummad.

– Det egna hemmet kan i värsta fall stänga ute den hjälp som behövs. Där finns ingen som hjälper en att komma ut eller som ens kommer med mat. På ett äldreboende finns det åtminstone någon som hjälper.

Ingenting mystiskt eller underligt

■ Den finländska sociallagstiftningen präglas av jämlikhet och strävan till maximal rättvisa. Det är emellertid fråga om formell jämlikhet.

– I praktiken kan ojämlikhet ändå uppkomma, säger Laura Kalliomaa-Puha som är specialforskare vid FPAs forskningsavdelning.

Juris licentiat Laura Kalliomaa-Puha har fungerat som sekreterare för en arbetsgrupp vid FPA som utarbetat en särskild jämlikhetsplan. Arbetsgruppen lämnade i somras till FPAs ledningsgrupp sitt förslag till jämlikhetsplan för FPA för åren 2007-2010.

Laura Kalliomaa-Puha talar om jämlikhet i en mycket vid bemärkelse. Det viktigaste är enligt henne att inse att jämlikheten ingår i allt arbete som utförs vid FPA.

Jämlikheten behöver inte ses som något separat. Den är ingenting mystiskt eller underligt. Var och en kan dagligen, på sitt sätt, främja jämlikheten.

Alla bör enligt Kalliomaa-Puha dock inte behandlas på samma sätt.

– Vi kan, och är till och med skyldiga, att utöva positiv särbehandling. Vi får behandla människor olika, bättre än vi behandlar övriga, för att de skall få samma möjligheter att känna till sina förmåner och kunna söka dem. Den som betjänar kunderna kan bidra till att var och en blir jämlikt informerad om sina rättigheter.

Situationen för FPAs kun-

der är enligt Kalliomaa-Puha god sedd ur ett jämlikhetsperspektiv. Viljan att efterleva jämlikhetsprincipen är stark vid FPA.

Samarbete behövs inom rehabiliteringen

■ Rehabiliteringssystemet i Finland behöver samordnas. Det anser sakkunnigläkaren Paavo Rissanen vid FPA. Rissanen håller som bäst på att skriva en historik över rehabiliteringen.

Han säger att "vi kanske har tillräckligt med pengar för rehabiliteringen i det här landet, men:

– Penningströmmarna borde samordnas. Bara vi fick gemensamma spelregler, suckar han.

Ett centraliserat rehabiliteringssystem är inte i sikte, men något borde göras för att åstadkomma en mera välfungerande rehabilitering.

Detta något är enligt Rissanen samarbete.

– Ett fungerande rehabiliteringssystem är resultatet av ett gott vardagligt samarbete. Rehabiliteringssamarbetet borde borde fås ned och effektiveras på lokal nivå.

– Som det nu är står kunden frågande inför de alternativ han kan tänkas vara omfattad av: arbetsförvaltningen, arbetspensionsanstalterna, FPA, trafikförsäkringen, olycksfallsförsäkringen, specialundervisningssektorn, handikappservicen etc., etc. Omöjligt att hålla reda på. Varje kund skulle behöva en egen sakkunnig för att kunna orientera sig bland alla alternativ. En sådan oreda är inte bra för någon, säger

Rissanen.

Han efterlyser enighet hos alla aktörer.

– Alla som tillhandahåller rehabilitering borde vara ense om att det är nyttigt med samverkan. Att åstadkomma samarbete inom rehabiliteringen är inte alls någon övermäktig uppgift.

EGs avgöranden går före de nationella i konfliktsituationer

■ EG-domstolens avgöranden har redan påverkat medlemsstaternas socialskyddslagstiftning och dess verkställighet, liksom också de nationella domstolarnas verksamhet.

– EG-lagstiftningen täcker den traditionella sociala tryggheten, d.v.s. pensioner, sjukförsäkring, arbetslöshetsbidrag och familjeförmåner såsom barnbidrag och stöd för hemmavård av barn, säger Maija Sakslin som är forskare vid FPAs forskningsavdelning.

Socialvården och –bidragen regleras däremot av medlemsstaternas egen lagstiftning.

– Globaliseringen, då när den har inverkan på den sociala tryggheten, påverkar snarare medlemsstaternas nationella trygghetssystem direkt än via EG, konstaterar Sakslin.

Inverkan syns exempelvis i medlemsstaternas ekonomiska politik och i socialpolitikens målsättningar.

När EGs socialskyddslagstiftning och den nationella lagstiftningen kolliderar så går EG-lagstiftningen före.

The elderly: at home, alone and forgotten?

■ Professor Silva Tedre of the University of Joensuu expresses concern that many elderly people in Finland may be left alone and forgotten within their own four walls.

It is true that elderly people prefer to live at home, a desire which is supported by official Finnish policy on aging. In 2000, more than 86% of Finns aged 75 or over lived at home.

In a book analysing inequities in Finnish social policy recently published by the Research Department of Kela, Silva Tedre calls into question the supposed bliss of living at home. She argues that the concept of home has narrowed. Home now increasingly refers to a dwelling, a space delimited by four walls.

Silva Tedre is concerned that elderly people of today may be trapped in their own homes. The elderly people who state that home is where they prefer to live do not mean that they never wish to go outside it. To them, home also means a familiar environment and access to it - the ability to step outside their dwelling.

Tedre believes that home may be where elderly persons are most likely to be left to their own devices. At worst, they may be isolated from the help they need, with no one to take them for a walk or even to bring them food. In an institutional setting, there is usually someone who can help.

Nothing mystical or strange about it

■ The Finnish legislation on social security is founded on the principle of equality and a striving for maximum fairness. Yet that equality may sometimes exist on paper only. In real life, inequality still may occur, says special researcher Laura Kalliomaa-Puha of Kela's Research Department. She served as secretary of a working group that drew up an equality plan for Kela covering the period 2007–2010. The plan was submitted to the Kela management team this past summer.

Laura Kalliomaa-Puha talks about equality in very broad terms. She says that the key thing to understand at Kela is that equality is an integral part of everything Kela does. It should not be compartmentalised, and there is nothing mystical or strange about it. Everyone can promote equality by their daily actions. Kalliomaa-Puha says, however, that not everyone should be treated in exactly the same way. Instead, we have the possibility – even the obligation – to practise positive discrimination. We can give some people preferred treatment according to their needs, in order to ensure that they have access to what they are entitled to. Officials should meet customers half way so that all customers are equally informed about their rights. Kalliomaa-Puha says that when it comes to equality, Kela's customers have it good because there

is a strong willingness at Kela to act in compliance with the principle of equality.

More cooperation needed on rehabilitation

■ The Finnish rehabilitation system needs more unity of purpose, says medical advisor Paavo Rissanen of Kela. He is currently writing a history of rehabilitation. Rissanen says that the funding of rehabilitation in Finland may be adequate, but the different funding streams should be combined and common rules applied. While a centralised rehabilitation system appears unlikely, Rissanen says, something must be done to improve the functioning of the system.

What is needed is cooperation, Rissanen says. An effective rehabilitation system requires everyday cooperation. Cooperation in rehabilitation matters at the local level should be made more effective.

At present, customers have to puzzle out whether they might be eligible for rehabilitation services from any number of different providers, such as the labour administration, the earnings-related pension institutions, Kela, the motor insurance and employment accident insurers, the special education sector, the disability services, etc.. To make any sense of this, everyone would have to have a personal adviser to steer them towards the right rehabilitation provider. Such a mess is not in anyone's interest, Rissanen says. He argues that the rehabilita-

tion sector needs unity of purpose. The rehabilitation organisations should agree that cooperation is useful. Achieving a sense of common purpose is by no means an insurmountable challenge, Rissanen says.

When in conflict, EU legislation takes precedence over national law

■ The decisions handed down by the EC Court of Justice have by now influenced the national social security legislation of the individual Member States, the implementation of such legislation, and the actions of the national courts of law. The EC legislation covers the traditional branches of social security, such as pensions, health insurance, unemployment security and family benefits, says researcher Maija Sakslin of Kela's Research Department. On the other hand, benefits defined as social assistance are governed exclusively by national law.

Any effect that globalisation has on social security is exerted directly on the national legislation instead of being channelled through the EU, Sakslin says. Such effects can be seen in the economic policies and social policy objectives pursued by the Member States.

Whenever the two come into conflict with each other, the EU legislation takes precedence over the national law of the Member States.

Kuva Mauri Helenius

Kela|Fpa[®]

PL 450, 00101 HELSINKI | PB 450, 00101 HELSINGFORS